Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 27 СЕНТЯБРЬ, 1990 ШУ. ★ № 99 (7913). ★ Мах 3 кеп.

ТИЙРК—ДОТТАГІАЛЛА ХИЙ

Халкъий-вежарий цІей

БІаьстен эггара хозагІа дола ди санна сийрда я хоза а, дар гуйранара доттагІала цІей дездеш хинна ди. Вежарашха йолча республикашкара боагІа хьаьший дег тІара тІаийцар Нохч - ГІалгІайчене бахача наха: Воронежера, Махачкалера, Нальчикера, Орджоникидзера.

Уж санна дола доттагІала вІашагІкхетараш хьалха хулаш дац республикашта юкъе. Цудухьа бовзараш кІезига бацар хьаьшашта юкъе.

Хьейна дог доагІаш дао Махачкалински культурпросветучилища коллектива концерташ. Халкъа оамал, юхь, сибат гойташ дар цар халхар. «Юность гор» яха ансамбль я цар вІашагІъелла. Цу коллектива юкъе Магармкентски районера пилхьаш да. Геттара чІоагІа тІаувз цар наьха теркам. Къастта дика тоам хул пилхьаш ловзаш кхувш боагІараштеи бераштеи.

Черсий - Болкхарой республика вовзаш вола дирижер, республика культура министр Темирканов Борис керте латта делегаци дег тІара тІаийцар Нохч-ГІалгІай республика Лакхехьарча Совета председатела хьалхарча заместитела Г. Х. Эльмурзаева, культура министро А. Г. Киндарова. Иштта безаме вІашагІкхетар хилар Къулбаседа ХІирий республика викалашца а.

Цар иштта тІаийцар Къулбаседа ХІирийчера делегаци а. Воронежера баьхкача хьаьшашта юкъе вар Федоров Юрий Евгеньевич — культура областной управлене начальника заместитель. Поезда тІара ше Іовоалаш велавенна хьакхашта из хиларца духьал бахарашта хайр Юрий Евгеньевич фусамдай бовзаш волга. Из диъ шу хьалха вай республике вена хиннав. Воронежски къонача зрителя театра гастролеш йолча хана. Цунна дика йовз вай республика. Дикача толамашца дІадихьар цу хана вай республике Воронежски литература деношь. Иштта вай писателаш а баха хилар Никитенеи Кольцовеи даьхене. Воробьевна яхача юртара «Узоры» яха фольклорни ансамбль яйтай хІанз вайцига Воронежерча хьаьшаша вай фестиваль фольклорни чулоацам болаш йолга а ховш.

— Ши шу хьалха аьхки тха агитбригадас Нохч-ГІалгІайчен кхашка, фермашка, юрташка 20 концерт оттадир, — аьлар Воронежски областа Воробьевски райисполкома культура отдела заведующе В. Козлова — массанахьа а деза тІаийцар тхо. Тхона дицденнадац шун лаьтта тхоашта даь хьоашал. Тхо дика а хеташ даьхкад юха а шунцига...

Вай шин республика доазонаш вІашагІкхетача тІаийцар Дагестанера цун культура министра заместитель М. А. Гусейнов хьалха вола хьаьший. Цига шин оагІорахьара ловзар эттар.

— ЦІаккха а дицлургдац укх тайпара вІашагІкхетар, — аьлар «Литературни Дагестан» яхача альманаха редактора, поэта Даганов Абдуллас. — Сона хетачогІа укх фестивало кхы а гарга озаргда вай халкъаш, дукха дика, беркате гІулакхаш довзийтаргда.

* * *

Республикай доттагІалла фестиваль хьайийллар С. М. Кирова цІерагІча культураи салаІареи паркерча баьццарча театре.

Фестивала юкъе дакъалоацараштеи хьаьшаштеи ловца а боаккхаш дош оалаш йист хилар гулбеннарашта хьалхашка Нохч - ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета председатель, парте обкома хьалхара секретарь Д. Г. Завгаев.

— БІаьшерешка денз хьайоагІаш я вай халкъашта юкъерча дикача лоалахала, вежарашха болча безама, вІаши хьаллацара традици, — аьлар цо. Из традици тІехь - тІехьа тоалуш я, дикача гІулакхащца хьалъюз.

Вай культураш, оамалаш цхьаттарра я. Вай дай баьхаб вІаши юкъе тешам болаш.

Доккха концерт оттадаь чакхдаьлар фестивала хьалхара ди.

Цу дийнахьа зрителашка дІабовзийтар фестивала артисташ, цунна юкъе дакъа лоаца кхыбараш.

«Тийрк доттагІала хий да» яха фестиваль дІайолалу Дагестански радион телевиденея эстрадни ансамбло концерт а оттадеш, кулгалдеш Игорь Воронин а волаш. Вежарашха йолча Дагестана вокальни культура зрителашта дІабовзийташ бар солисташ Абдуллаева Тамара, Ногаев Исамбек, Темирова Зумрат. Зрителашта дукха дезаделар цар даьха иллеш. Цар даькхар Димаев Іаьлий музыка тІара «Дека тха илли» яха илли.

Фестивале дакъа лоацаш яр музыкальни искусства йоккхача мастера Кокойти Агундас кулгалдеш йола Къулбаседа ХІирийчен госфилармоне хоровой капелла. Йоккха профессиональни говзал йолаш цо оттадаь концерт дукха дезаделар зрителашта. Концерт чакхдаьлар Къулбаседа ХІирийчен музыкальни театра артистий Бацазов Юре, Газданов Булата иллеш а даьха.

Черсий - Балкхаройчен ансамбла цІи я «Божьалий» яхаш. Из да зурма яхилга. Из адыгейски музыка фольклорни коллектив я.

ЛадувгІарий уйла чІоагІа тІаозаш дар цу коллективо даьха иллеш, оттадаь концерт. Цун иллеша исторически никъ беш довзийтар цу халкъа меттел Къулбаседа Кавказа кхыча халкъий а вахар. Дог тохадолийташ дар «Истмале бода никъ» яха илли. XIX-ча бІаьшере паччахьа Іаьдало готдаьча Къулбаседа Кавказа халкъех бола дукха нах шоаш бахачара беха Турце дІабахаб. Цига новкъа а дІабахача а дукха байнаб уж моцала а лазарах а. Курашев Арсена доаккх из илли чІондарг а лекхаш.

ДІаяхача заман а таханарча ден а иллеш даьхар Бекулов Кеонида кулгалдеча «Зурма» яхача ансамбла солисташа Каширгов Мухьмада, Хопсергенов Альбека, Хантиев ИсмаІалас.

Доккха маІан долаш дар Котляровски станицерча казакий халкъа хора доакъашхоша даьха иллеш. Цар даьхар къаьнара а хІанзара а иллеш. Хора юкъе дакъа лоацаш хиннарашта юкъе дукхабараш къахьегама ветеранаш ба. Цар безаме иллеш даьхар, хоза халхараш дир.

Фестивале дакъа лоацаш бар вай филармоне эггара дикагІбола артисташ. Зрителаша боккхача безамца тІаийцар Шилова Валентинас, Албаков Тимура, Дадашева Тамаре, Дагаев Валида, Усманов Имрана даьха иллеш, «Вайнах» яхача ансамбла солисташа Мальцагов Доккуси Ганаева Маремеи даь халхар.

Къаьстта безаме дар шоатта дийнахьа Тийрка тиллача Червленски тІаь йисте этта фестивала концерт.

ТІаь йистера ловзар дІадоладелар хьалхайовларг говраш хахкарца. Коача дар хахка кийчдаь дой, кер тохабенна бар говра баьреш Іхозза гон тІа дахка дезаш дІахехкар дой. Хьийдда йолх говраш. Эггара дукхагІа наьха теркам тІабохийташ бар кхоалагІа баьккха го. Эггара хьалха гон тІа воагІа Исмаилов Адам, бархІ шу даьнна кІаьнк. Дуккхаза хьалха яьле йода цун говр. Бакъда тІеххьара а кхыбараш хьалхабовл.

Чакхдоал говраш хахкар. Червленски тІаь йисте я импровизированни сцена. Цунна гонахьа ба эзараш нах. Тхьамадал деш ва республика халкъа писатель, СССР халкъа депутат Айдамиров Абузар. Ловзар дІадоладу. Ше тхьамада хиларах тарра Айдамирова халха бовла хьех нохчий литература эггара республика къаьнагІбарех вола халкъа поэт Сулейманов Ахьмади РСФСР засłуженни артистка Айдамирова Мареми. Уж хоза халхабовл, шоашкара халхар цар дІалу къоначарга. Иштта дІадолалу доккха ловзар...

ЦІаьхха сигала хьож вІашагІкхийттараш. Цига гучадоал тайп-тайпара бос бола парашюташ. Іхесташ ба парашютисташ. Цар а ловзар ду аьнна хеталу...

Цхьа ха яьлча тхьамадас дош лу Дагестански АССР культура министра заместитела Гусейнов Мохьмада. Цо нохчий меттала хоастаду цІей, цига гулбеннараш.

Ховш мадарра, вайнаьха ловзарга халхавала а илли ала а хІаране бокъо я. Иштта хилар ловзар цига а.

Ловзар латтача моттига гаьна доаццаш 115 килограмм хула штанга айеш ба кагий нах. Цхьаькханахьа латаш ба боксераш СССР спорта мастер С.-А. Бачаеви А. Себиеви.

ВІашагІкхийтта нах тамаш еш хьож муша тІа гІолла лелача пилхьашка. Уж ба халкъа творчества хьалхарчен шоллагІчен Ерригсоюзни фестивалей лауреаташ Д. Миримови Г. Агавердиеви.

Дагестанерча хьаьшашта тІехьа концерт дІахо хьу Черсий - Балкхарой АССР-ерча хьаьшаша, цул тІехьагІа Воронежера бараша.

Доккха цІей отт Шелковски станице, хьаьший тІаэц КПСС райкома хьалхарча секретара П. Г. Коломенске. Цо лоацца дувц вай халкъий эзделах, хозача гІулакхех, вІаши долча доттагІалах, вошалах, кхыметтел дулхахцІех йолча гаргалонах.

Фестивала концерташка дакъа лоац Тарумовски станица, черсий Нарт-Кала юртарча, Махачкалерча, Червленски станицерча, Наурски, Котляровски, кхычар коллективаша.

Фестиваль тІеххьара чакхйоалаш дола концерт хилар Грозне В. И. Ленина цІерагІча майдане. Программа дІайолайир Ассински станица казакий халкъа хоро. Цо «Кабардинка» яха илли даьккхача эстрадана юхе латтача нохчий кагийча наьха бІаргаш сийрда даьлар. Кавказски спха халхар де кийча вар царех хІаравар.

Мелл чІоагІа вахарах чам болийташ яле а, уйла яйташ яр «[illegible]» яхача эрмалой музыка ансамблас яьха ашараш.

Хоза екаш яр Наурски районерча цыганий дезала «Светлячок» яха кІаьнкий ансамбль. Массане а боккха безам тІабахар кІаьнкашта доахача иллеш тІа. Царна тІехьа эттар Грозненски юрта Совета культура ЦІен гІумкий халкъа коллектив. Цунна юкъера бараш берригаш а мехкарий ба. Цар иллеш даьхар дунеи хозне, вахара морзал, лаьттанцара безам бувпаш.

Сцене йоал Нохч-ГІалгІайчене цІи хеза йола «Алтын-ока» яха негІий фольклорни ансамбль. Из вІашагІъеллай фельдшер волча С. Эльгайтарова. Из шоай къаман культура меттаоттаяра боккха безам бола саг ва. Вахарна тувзаленна дар негІий ансамбла даьха иллеш. Цар иштта даьхар халкъий доттагІал хоастадеш дола иллеш а.

Вай республикаца вошал долча Воронежски областера «Узоры» яхача фольклорни ансамбло безаме, беламе, ловзара — халхара частушка, доттагІала иллеш даьхар. Шера а йоккха а йола Росси, цун Іалам хесталеш дар ансамбла эрсий халкъа иллеш.

Ловзаш дола халкъа иллеш а шоаш хьахкелла иллеш а даьхар В. И. Ленина цІерагІча майдане гулбеннача наха культура Аргунски городской ЦІен, Ачхой - Мартановски района культура ЦІен «Нохчечен оаз» яхача ансамбла коллективаша.

Къулбаседа Кавказе дахача къамий «Тийр-доттагІала хий» яхача фестивало хьахьекхар нах машаре, вІаши доттагІал, вошал долаш, цхьатарра бокъонаш а нийсхо а йолаш баха безам болаш хилар.

Фестиваль дІакъовлаш Нохч - ГІалгІай АССР Министрий Совета председатела хьалхарча заместитела Г. Эльмурзаева баркал аьлар зрителашта, артисташта, геттара хоза цІей а хинна дІаэтта фестиваль вІаштІехьъяьккхача наха.

РСФСР ДОАЗОНЕЛ АРАХЬА КЪАМАШТА ЮКЪЕРА КОНФЛИКТАШ КЪОАСТАЕЧА РСФСР ГРАЖДАНАША ДАКЪАЛАЦАРАХ БОЛА

РСФСР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА

СОЦАМ

СССР Герзашцарча Низий, СССР МВД чурча эскара, хІаьта иштта СССР КГБ эскара мугІарашка ха йиллa гІулакх де хьийхача РСФСР гражданаша СССР лораяра тІема декхараш кхоачашдарал совгІа, дакъа лоац союзни республикашка хула къамашта юкъера конфликташ къоасстаеча, из духьал да РСФСР Конституце 29-ча статьяна. Уж конфликташ къоастаеча юкъеувз иштта РСФСР чурча гІулакхий органий мугІаререн начальствующии составаш а.

РСФСР граждаташ РСФСР доазонел арахьа къамашта юкъе хула конфликташ къоастаеча бохийтилга тІаэпа йиш йоацаш а лерхІаш, РСФСР Лакхехьарча Совето **соцам бу:**

1. ТІема гІулакх деш бола РСФСР гражданаш РСФСР Конституце 29 статьяс ма яххара арахьа къамашта юкъе хула конфликташ къоастаяра а кхыдола декхараш кхоачашдара а бахийта йиш йоацаш лархІа.

2. Къамашта юкъе конфликташ уттача а кхыдола чрезвычайни хьал оттача а порядок лоаттаяра барт баь оттаьча хана республикашта юкъера лаьрххІа дола эскара доакъош вІашагІтохаргдола решени союзни республикай Лакхехьарча Советашца пхьана СССР Лакхехьарча Советага тІаэпа ала. Иштта дола эскара доакъош вІашагІтоха деза аллха договорни кІийлен тІа.

СССР Герзашцарча Низийи чурча эскарен лаьрххІа дола республикашта юкъера доакъош хувцара ха а порядок а къоастае.

Кхыча союзни республикай территореш тІара къамий конфликташ тІема низах пайда эцаш дІаяха йиш йоацаш лоархІалда хьаштдолча оагІоний парламенташта юкъерча договора хьалашка мара, хІаьта цу низах пайда эцара гІулакха республикай Лакхехьарча Советий лаьрххІача парламентски комиссеша хаддаиза тІахьожам лоаттабе беза.

3. Къамашта юкъера конфликташ къоастаяра РСФСР доазонел арахьа РСФСР чурча гІулакхий органийн РСФСР МВД дешара заведенейи мугІарера а начальствующи а составаши яхийта мамагийта.

4. Нагахьа санна 1990 шера 1 ноябрь тІакхачалехьа решени тІа ца эпе, СССР МВД чурча гІулакхашка РСФСР гражданаш гІулакх де тІехьехилга а къамашта юкъера конфликташ къоастаеча юкъе дакъа лоацаш, СССР оборона Министерства эскара доакъошка тІема гІулакх де бохийтилга а соцаде бокъо РСФСР Лакхехьарча Совета шийн йолга СССР Лакхехьарча Советага дІахайта.

РСФСР Лакхехьарча Совета
Председатель Б. Н. ЕЛЬЦИН.

Москва, РСФСР Советий ЦІа.
1990 шера 22 сентябрь.

РСФСР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ГАЗЕТЕХИ ЖУРНАЛЕХИ А ХАЛКЪА ДЕПУТАТИЙ МОТТИГЕРЧА СОВЕТИИ ГАЗЕТЕХ А БОЛА

РСФСР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА

СОЦАМ

РСФСР халкъа депутатий цхьоалагІча Съезда массови информаце российски средствашка хьаярах йола решени кхоачашъеш РСФСР Лакхехьарча Совето **соцам бу:**

1. РСФСР Лакхехьарча Совета газеташи журналаши хьаде.

1990 шера октябре денз РСФСР Лакхехьарча Совета газеташи журналаши арадаха доладолийтилга тІадуллалда РСФСР Лакхехьарча Совета массови информаце средствай, общественни организацешцарча, гражданий дуккха нах юкъе болча боламашцарча бувзамий, общественни хетар Іомадара хьакъехьарча Комитета РСФСР кепайоазони массови информацен средствай КПСС ЦК-агара деха.

2. «Советская Россия» газета редакционни коллегех ца теша. «Советская Россия» газета РСФСР Лакхехьарча Совета хилийтар КПСС ЦК — агара деха.

РСФСР Лакхехьарча Совета массови информаце средствай, общественни организацешцарча, гражданий дуккха нах юкъе болча боламашцарча бувзамий, общественни хетар Іомадара хьакъехьарча Комитета тІадуллалда кІирагІа йолча хана «Советская Россия» газета керттерча редактора кандидатура хьакъехьара предложени РСФСР Лакхехьарча Советага чІоагІъяйта хьачуяла.

3. РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума тІадуллалда московски партийни издательствай доалахьара рузкъеи полиграфически базеи уж дегІадоаладарга дІаяхийтача средствашта йинза яргІоаца компенсаци елгеи дІабахийта пайдеи теркал а беш екъара йола комисси хьае.

4. РСФСР Лакхехьарча Совета, халкъа депутатий моттигерча Советашта тІадуллалда моттигерча издательствай мощностащ 1991 шера 1 январе денз халкъа депутатий Советий доалахьа хургйолаш юхакхачийтара дош къоастаде.

5. РСФСР автономни республикай Лакхехьарча Советашта, автономни областийн автономни округайи, краевой, областной, городской, районни халкъа депутатий Советашта тІадуллалда 1991 шера 1 январе шоай кепайоазон органаш хилара дош къоастаде.

РСФСР Лакхехьарча Совета
Председатель Б. Н. ЕЛЬЦИН.

Москва, РСФСР Советий ЦІа.
1990 шера 22 сентябрь.

НГІАССР КГБ

Кхерамзлен органашкара оперативно - гІулакха тІара болх эргабаккхара декхараш кхоачашдеш Нохч-ГІалгІай АССР КГБ Коллеге аргадаьккха тоаду кадраш дІанийсъелга, разведкай контрразведкай хьашташта царех пайда эцара, хІаьта иштта вІашагІкхийтта деча зуламашта духьаларча къовсама а эффективность лакхъю. 1990 шера марте Іаьдала моттигерча органашца барта а яха, Коллеге решени йир, митета пхе районера отделаш, цар функцеш лоалахарча райаппараташта дІа тІа йоахкаш кІезигъе, аьнна предложени а оттаеш. Из предложени хьаллацай СССР КГБ-ас, НГІАССР КГБ Ачхой - Мартанове и, Ведениски, Надтеречни, Ножай - Юртовски Шатойски районделаш дІаяха решени яьй.

Цунца дувзаденна НГІАССР КГБ-ас дех цу районделенешцара расчеташ 1990 шера 1 ноябрь тІакхачалехьа парца гІулакх долча организацеша елга.

ХАЛКЪА ДЕПУТАТИЙ НАЗРАНОВСКИ РАЙОННИ СОВЕТА АРГІАНА ЙОАЦА 4-гІа СЕССИ

НИЙСХО КОТЪЯРГЬЯ

«14 сентябре хиннача Къулбаседа-ХІирий АССР Лакхехьарча Совета чрезвычайни сессех Наьсарен района халкъа депутаташта а къахьегамхошта а хетачох»

Наьсарен районни Совета аргІана йоацача 4-ча сессе халкъа депутатий районни Совета председатела А.-Х. Х. Аушева яь доклад

Новкъостий! КПСС XXVIII съезда резолюце тІа белгалдаьккхад вай мехка халкъий союзе хІанз цІенхаштта йола кризис хилар. СССР-а къамашта юкъера вІашдухьаленаш ира а из дош къоастаданза а хиларо кхерам тІатосс мехка дІайолаеннача демократически процессашта, цу тІа гІолла дІахо а кхокам лакхбалар общество йохае а дунен тІара хьал толхаде а тарлургдолаш да.

Укх тІеххьарча хана мехка хиннай кхераме йола событеш: къамашта юкъе эгІазал йоссар бахьан долаш цхьайолча регионашка цІий Іодадаш довнаш хиннад. Къамашта юкъерча гІулакхий дош чІоагтІа ира латт. Из лерригa а иштта эттад бІарчача халкъаша, эггара хьалха 40-ча шерашка дахачара дохадаьча халкъаша йІаьххача хана денз увттаю проблемаш къоаста на яр бахьан долаш. Иштта дахачара дохадаьрех наІ да гІалгІай халкъ а. Вай халкъ гІерт сталинско-бериевски геноцида хана йохаяь автономи дІаьяьккха территори меттаоттае.

Сталинеи цун палача Береи кхоачашдир гІалгІай халкъа лаьттан чотагІа шоай территори шеръе хІирий националисташта дуккхача хана денз дагадоаллаш хьадоагІар.

Укхаза дувца, хьоаде доагІа А. Абузарова «Аьшкпхьара воІ» яхача книжка тІа доаладаь хІиречоа Дзамбулатаи Сталинаи юкъе хинна къамаьл. Сталина йоах: «Сона ховш да хІирий фронте майра латаш а чІоагІа духьалъовттaш а болга». Цул тІехьагІа цхьа кІеззига сабар а даь, Дзамбулата оал: «Шекма вала хьо».

— Цхьадола лоархІаме дешаш дувцаш дагадовла деза вай — оал Сталина. — Шун республикана новкъостал де лаьрхІад оаха...

— Баркал хьона, новкъост Сталин. Іа тха йоакхо еш хиларах — йоах Дзамбулата.

— Шоана дика йоввзий шоай республика доазонцара районаш? — хетт Сталина.

— Йовз, новкъост Сталин, хье шеквале, хьаэцал карта.

— Сона хьалхашка а да карта.

— Сона дика йовз уж районаш, Иосиф Виссарионович.

— Тхона дагадехад Моздокски район ХІирийченах дІатоха. Из исторически, экономически, кхыметтел культурни а хьакъехьа дукхагІа ювзаенна я ХІирийченца. Цига массехк хІирий юрт я. Йовзий хьона?

...Иштта кхыдола лаьтташ а ХІирийченах дІатохарах йола предложенеш а я. — Сталина дІаювц уж районаш. Укхаза лийрхІар, шеко йоацаш, вай территори я.

Цул тІехьагІа царна юкъе хул города Орджоникидзе цІи хувцарах дола къамаьл.

ДІахо А. Абузарова язду: «Сталинца къамаьл хиннача чул тІехьагІа КПСС обкомеи республика совнаркомеи кулгаш тІа а долаш Москве яхьийтай шифровка. ШоллагІча дийнахьа, Іуйрийна ерригсоюзни радиос дІаккайкаду город Орджоникидзех город Дзауджикау яха цІи дилларах а Моздокскии кхыйолеи районаш Къулбаседа ХІирий АССР-ах дІатохарах а дола СССР Лакхехьарча Совета Президиума Указ.

Цу тайппара, гІалгІай мел хинна долла хІама: лаьтта, цІенош, исторически дувзаденна мел хиннар дІадаькхар. Иштта дІадаьккхача да из тахан а.

Дуккхача хана вай мехка вахаре лаьтта къамий ленински политика йохайир, цун идеяш цхьаккха а йоацача яьхар.

Сталина, цун гонахьарча гІозаро даьча эггара а деспотически долчарех цхьа зулам да вайнах (нохчийи гІалгІайи) бахачара бохабаь Іобахьийтар. Из шийца нийсде кхы доаца зулам да. Из зулам дарах бехке ба тахан а тІехьа тиране «аьшка кулгах» къаьста гІайгІане бараш а. Из зулам тІема хана къаьстта хала хьал оттарах даьд яхар кІал цхьаккха кІийле йолаш дац, е динза даргдоацаш этта а хиннадац.

Вай мехкарча халкъашта тІом эггара йоккхагІйола трагеди хиннача метта гІалгІай халкъа из трагеди кхолха йоккхагІа хиннай, тахан а тІехь тІерaялланза а я.

Вайна хинна лазар дІа ца даларал совгІа, кхы а михьар даьннад «дикача лоалахошкахьара цхьаккха эхь ца хеташ идеологически, моральни, нравственни штурм еш хилар бахьан долаш.

Нийсхонна доацаш а конституционни ца доагІаш а шийгара дІаьяьккха зІамига даьхе хьаех вай гІалгІай халкъо КПСС XXVIII съезда къамий политиках долча дешайх. 1989 шера 14 ноябре «Дахачара доахадаь низагІа дІадахьийтача халкъашта духьалара акташ законагІа йоацаш зулманеи лархІарах а цар бокъонаш меттаоттаярах а йолча СССР Лакхехьарча Совета Деклараци тІаийцача СССР халкъа депутатий съезда решенеш кІийлен тІа.

Воккха а зІамига а мел вола гІалгІа из тІулакх кхоачашде гІерт маьршача навкъаца.

Вайна хийра я экстремизми национализми. Сона хетачогІа, гІалгІай халкъага сабар хургда шийн автономи машаре меттаоттае. Вай па дезараш гІерт вай хьадехаш дар кхыча тайпара дерзадаь наха хьалхашка дахьа. ГІалгІай автономи меттаоттаяра дешах лаьца дукха дувц харцдараш, вайх националисташ да, йоах вай воай лаьтташ хьадехаш хилзрах...

ГІалгІай халкъа сатоха хала долаш эгІаздаха да: хІирий кулгалхоша иштта а кхохкаденна латта регионера хьал кхы а чІоагІагІа ирду массови информаце средствашка гІолла меттел официальни собранешка а. Цхьаккха бахьан а доацаш тІехьадоах гІалгІай автономи меттаоттаяра проблема къоастаелга. Из доккха зулам далар кхерам болаш да.

Къулбаседа ХІирийчен кулгалхоша лоаттаю гІалгІай кагирхой балха а деша а дІа ца эцара политика.

Ховш мадарра, Къулбаседа ХІирий АССР-е геттара кІезига ба гІалгІа бехктокхамеча гІулакхаш тІа болаш. ХІаьта хІанз болаш бараш а ца буташ лелабу. Цу республике бахача 50 эзарнел совгІа болча гІалгІашта Къулбаседа ХІирийчен кулгалхоша лоаттаю политика йийца варгвоацаш воча тайпара я. Парте Къулбаседа обкоме, республика Лакхехьарча Совете, Министрий Совете болх беш бехктокхамеча гІулакхаш тІа гІалгІай бац. ХІаьта Пригородни районе гІулакхаш тІа наггахьа гІалгІай мара бац. Иштта мара бац гІалгІай боахаме, культураи образованеи учрежденешка кулгалдеча гІулакхаш тІа а.

(ДІахододар 2-ча оагІо тІа)

НИЙСХО КОТЪЯРГЬЯ

(Нистеделлар. Долалур 1-ча оагIо тIа).

Из иштта хилар бакъдеш да Пригородни района «Чермен» колхоза председателла [illegible] гIалгIа Н. Газдиев хержача из цу гIулакха витавзар Къулбаседа ХIирий [illegible] кулгалхоша. ХIаьта цу юрта бахача нах дукхагIбараш гIалгIай мабий. Дукха бахьанаш лехар из дIавакхара. Иштта дола масальш дукха да.

Кхы а вогIа хIама да [illegible]. Къамаш дискриминац [illegible] лакхерчен юкъерча специальни дешара заведенешка а. Къулбаседа ХIирийчен кулгалхой [illegible] указаергIа цу заведенешка хIанз геттара [illegible] гIалгIай. Из а иштта Конституцена духьала а гуманизмана духьала а гIулакх да.

Новкъостий! Демократи гласностеи хьалашка [illegible] советски нах гуманностаги нийсдоннгаи гIерт. ХIама ца эшшаш деррагача репрессированни халкъий хьакъехьа даь зуламаш дIадоахаш да, бакъда, гIалгIашта даь зулам дIа ца доаккхаш, дIахо а деш да сталински Iоткъам, гуччахьара геноцид хIирий кулгалхой оагIонгахьара лоаттаеш хилар бахьан долаш.

ХIанз, укх шера 15 сентябре Къулбаседа ХIирий АССР Лакхехьарча Совета чрезвычайни аьнна цIи тиллайола сесси хинначул тIехьагIа Нохч-ГIалгIайчера номераш йоаххача автомашинашта чухьеж город Орджоникидзе бодача новкъа лаьрхIа оттаяь патрулеш. Герзаца кийчъенна патрулеш оттаьй ГIалгIайченцара доазув долча наькъашка.

Баь соцам ба, яхаш, цхьаькха юридически бокъо а йоацаш, гIалгIашта чухьеж Къулбаседа ХIирий АССР милице болхлой, цао толхаю РСФСР УПК 168-и 172-я статьяш, вешта аьлча, следователа соцамагIа е прокуратура санкцегIа мара чухьажа йиш йоаца бокъонаш телхаю. Ше баьча соцамца Къулбаседа ХIирий АССР Лакхехьарча Совето гIожагIча тайпара толхадаьд СССР Конституци уголовно-процессуальни законодательство.

Цул совгIа, Къулбаседа ХIирий АССР Лакхехьарча Совета соцам тIа РСФСР прокуратурана хьалхашка оттаду 1990 шера 9 сентябре яь передача гIалгIашцен хIираштен юкъе моастагIал хьалхьоадеш хилара новкъостал деш я, аьнна из яьраш бехктокхаме озара дош.

Телепередача яр бахьан долаш эттадац цу шин халкъа юкъера моастагIал; ихы а хьалхагIа денз этта хьадоагIаш да, 1989 шера 14 ноябре СССР Лакхехьарча Совета ДекларацегIа репрессивни акташ зуламе лаьрхIача хана денз хьадоагIаш да.

Къулбаседа ХIирий АССР Лакхехьарча Совето доаттаю шин халкъа юкъе моастагIат хьедеш йола политика. Цу тIа гIолла цун соцам тIа бакъде гIерт 1981 шера хIирий кагирхоша Къулбаседа ХIирийчене баха гIалгIай дIабахьийта гIерташ даь экстремистски гIулакхаш, цхьа зулам дакиха уж хьалхьебу.

Эттача хьалагIа гуш я хIирий цхьанна сагах, гунахьа доацаш, гIалгIай лета моттиг ца хилар а хIаьта хIирий оагIонгахьара иштта моттигаш дукха, каст-каста хилар а. Масала, Берса-Юрта хIирех болча националистически уйла йолча наха дов даьккхад дукха ха йоацаш, хIаьта 16 сентябре «ГIалгIай машин!» аьнна цIогIа а теха, дов даьд, цу тIа вагIача гIалгIачоа Х. С. Зязиковна а цунцарча шин пассажира а йийттай хIирий националисташа. Цу юхе хиннача Къулбаседа ХIирий АССР чурча гIулакхий министерства болхлоша [illegible] гIулакхаш леладу Къулбаседа ХIирий АССР кулгалхоша [illegible].

Вай мехка эггара [illegible] цхьа моттиг а хинна [illegible] сталинисташа [illegible] вай гIалгIай территори [illegible]. Цар гIалгIаштен хIираштен юкъе моастагIал оттарг мел дола бахьанаш лех. ХIаьта шоаш из деш хилар рал совгIа, из дара юкъеззаб хьаькъала аьрхIа бола цхьабола казакаш а, цхьа Каняхин яха атаман юкъе а волаш. Цо шин хур ду шин халкъ вIашкакхохка гIерташ. Из дов эккхаргдола къамаьлаш ду цо дага а лузцаш, хинна латтача човна тIа тух тувс, хIирий экстремисташа чIоагIа хьаллоац из, тIоараш а деттаьш могаду цо деш дола къамаьлаш, цун сий [illegible] лакхву исплаваьнча соратник.

ХIаьта хIанзалца хIана вайзавац из царна, мича хиннав из, мичара кораваьв, цох хьан ваьв псевдоисторик? ГIалгIай халкъа духьал дувцара дола харц Iилма Iомаде маца кхийнад цун? Мичара лехад цо 20-ча шерашка 35 эзар казак верах дола «бакъдар»? Ше къамаьл деш, цо уж боабарах бехке бир хIаьта ЦIеча Эскара юкъе а болаш, тIом баь гIалгIай.

Каняхин цкъа къамаьл дарца дIададкха гIерт истори, цунна бовза беза Деникингахьа а болаш, тIом баьраш малашб? Кавказе Советски Iаьдал оттадара тIехьа лаьттача къовсаме гIалгIай авангард хиннилга ховш хила веза Каняхин.

ХIирий кулгалхой гIерт массови агитаце средствашца, гIалгIашта духьаларча митингашка къамаьлаш деш, центре хабараш кхухьийташ автономи дIаехараш экстремисташ-националисташ ба, ала. Царна дика хов автономи дIаехар цIаккха а из дIаехачара юхадаргдоаца, из шиййна дагадоаллар кхоачашданза Iергдоаца деррига гIалгIай халкъ долга. Массе а тайпара бола халкъа депутаташ, беррига къахьегамхой, коммунисташ, комсомольцаш, вокха а зIамига а мел вола гIалгIа, лоацца аьлча, деррига гIалгIай халкъ новкъа хеташ да гIалгIай халкъо законагIа доагIаш, конституционни нийса долаш дIадехар хIирий кулгалхоша кхетаде ца тугаш хилар.

ХIирий кулгалхоша шоашта могар ду гIалгIаша шоай автономи меттаоттаяра дош дохаде, шин халкъа юкъера кхохнам айбе гIерташ, цар оарцагIъьыкхай пресса, нерд-нерда методаш лех.

Из деррига а деш да цу деша хьакъехьара цхьаькха ма хьоаде СССР Лакхехьарча Совета цу даькъера комиссе деш дар къоастадалцца М. С. Горбачева аьнна доллаше а.

Из иштта доллаше а, араьлхар «Опасное противостояние», «Вестник АПН», 1990 шера 19 апреле «По Советскому Союзу» яха статьяш, 1990 шера 7 — 8 июне «Северная Осетия — на перекрестке эпох», кхыяраш.

Цул совгIа, укх шера 14 сентябре бIарчача дийнахьа еш хилар Къулбаседа ХIирий телевидене гIолла къамашта юкъера дов гIоттадара тIаерзаяь гIалгIашта духьалара доацараш дувца передачеш.

Уж шоашта мамогга духьал ба гIалгIай автономи меттаоттаяра. Цу статьяй автораш гIерт гIалгIаштеи хIираштеи юкъе моастагIал гIоттаде, уж вIашка кхохка, шоашта могар ду уж вIашкакхохка гIерташ, цар дIаехар гIалгIай массаара территори хиннаяц ала гIерт.

Нохч-ГIалгIайчене дукха диверсионни бандаш хинна хилар бахьан долаш нохчийи гIалгIайи бахачара бохабаь нийса дIабахьийта хиннаб яха Сталинен цун палачо Берен оттадаьр нийса хиннад, яхаш дувц. Из децарий партийни аппаратчик волча (обкома секретарь) Конева Къулбаседа ХIирий АССР Лакхехьарча Совета сессе къамаьл деш дийцар. Цо Хучбаров Ахьмада бандах дийцар. Мадукха бIеха хIамаш дийцар по хиннача Къулбаседа ХIирий АССР Лакхехьарча Совета укх шера 14 сентябре хиннача сессе ше къамаьл деш.

Ишттача харцинформаце, сихвенна деча къамаьлаша эггара хьалха хIирий халкъа а деш водар ду, хIана аьлча, исторически цхьана из халкъ гIалгIай халкъаца лоалаха даха дезаш а вежаргшха вIашш дувзаденна хила дезаш а доландаь. Цхьанна а тайпара гIулакхаца дац эрсий, эрмалой гIалгIашта духьалбаха гIертилга нохчаштеи гIалгIаштеи юкъе цIур болла гIертилга. Бакъдар аьлча, Каняхин санна шоашта тIехьа бараш а корабоагIа царна.

Укхаза хьоахале доагIа Къулбаседа ХIирий АССР Лакхехьарча Совета сесси хилале хьалха хIирий кулгалхой болча нохчий халкъо яхийта делегаци хинна хилар, ше цар лeладечоа духьал хилар дIакхайкхадир цо, геттара сиха гIалгIай халкъа автономи меттаоттае езилга дIа а хайтар.

Вайна дика довзаш да хIирий кулгалхоша Iехабаь, гIалгIашта духьаларча кампанена юкъебаьннача наггахьа болча казакашкареи эрмалошкареи дIанийкхача, гIалгIай автономи мамогга сихагIа меттаоттаяра Къулбаседа Кавказа деррига халкъаш тIехьа долга.

Къулбаседа - ХIирий АССР Лакхехьарча Совета цу чрезвычайни сессе Къулбаседа ХIирий пачхахьалкхен университета кафедра заведующи вола новкъост С. А. Кокаев гIийртар гIалгIай проблемах дола истори дувца, бакъда из къамаьл ца дайташ соцавир.

Из санна вайца машар болаш да Къулбаседа Кавказе вайна лоалаха даха деррига халкъаш а. Уж иштта хиларах доккхал а ду, баркал а йоах царна гIалгIай халкъо.

Новкъостий! Ше Великобритане волаш, новкъоста М. С. Горбачева аьннад: «Шийна истори ца лоархIача халкъо шийна кхоане шейн йолча хьале оттаю, бакъда, цхьаькха а ду кхоанен уйла нийса ца ечо, шийна дIадаха дикадар мах боацача доаккх».

Ха яр вай истори теркал ца деш, из толхадеш, из харц дувца, цун дика оагIонаш ца ювца гIерташ.

Перестройкас хьагучадаьккхар во мел дар, халкъа вахарах, бытах, историех гуччахьа, демократически дувца йиш хилийтар.

Трагически миссел романтийни яц вай историе летопись. Из дуккхача эзараш шерашкара хьайоагIаш я, цунга хьежача теш хьо гIалгIай халкъо шийна автономи меттаоттае хьадер, шийна зIамига дахье хьаехар нийса доагIаш хиларах.

Новкъостий! Ховш мадий ГIалгIайче Къулбаседа Кавказе революционни къамаш мукъадахарен болама керттерачарех цхьа кхуврч хинна хилар. Контрреволюцена са ца кходеш духьалъоттарахи цхьан саго санна, деррига халкъо Къулбаседа Кавказе Советий Iаьдал хьаллацарахи «ЦIе ГIалгIайче» яха статус еннай цунна. Иштта дола халкъ 1919 шера хьахиннача шийна автономех шозза даьккхад.

1924 шера Горски республика дIаяьлча, цунна юкъе дахача халкъашка (хIираштеи гIалгIаштеи) шоай къамий автономеш кхьачар. Цу шин халкъага кхьачар хIара къам шийна лоIаме дегIаахара торонаш. Шин халкъа столица хилар город Владикавказах. Цох 1931 шера Орджоникидзе цIи тиллар.

1934 шера халкъага хьатта хIама доацаш, цунна хетари хьашташи теркал а ца деш ГIалгIай автономни область Нохчий автономни областах дIатехар. Цу тайпара, гIалгIай цу хана шоай автономех а шоай столицах а баьлар. Цу хана денз вай доладелар экономикера, социальнии культурнии дегIаухачара воай позицеш йов. ХIаьта 1944 шера кхы шийца нийсде доккхагIеи къизагIеи Iазап доацаш Сталинеи цун палача Береси нохчий халкъаца цхьана дахачара дохадаь Казахстанеи Средни Азеи дохьийташ дIаьккхар шозлагIа гIалгIай халкъа автономи.

Сталински Iазапо цхьаькха бехк а боацаш, законагIа а доацаш тIаоттадаь таIазар хIанз а хоалуш да.

1957 шера 9 январе «Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика меттаоттаю, хьалха шоаш баьхача цIа а бохийташ» аьнна СССР Лакхехьарча Совета Президиума Указ хинна доллаше а, Нохч-ГIалгIай республика йизза меттаоттаянзар. ТIаккха цу УказагIа шоаш баьххача цIабахка безаш мабарий нохчий а гIалгIай а. Бакъда, из дизза чакхдаланзар, къаьстта гIалгIашка кхоачача даькъе. Къулбаседа ХIирий АССР-га йолаш йисар цун хьалха хиннача территорех ах гаргга яр, цунца Пригородни район, Къаскимара зона, город Орджоникидзе Тийрка аьтта оагIорахьара данъа 40-нел совгIа йола гIалгIай халкъа хинна нах баха моттиг я Къулбаседа ХIирий АССР-а юкъе йодаш.

Из шийна вахаре лоархIаме дош гIалгIай халкъо гIеттадаьд, гIетта а дергда шийна автономи йизза меттаоттаяь яллалца. Шийна автономи меттаоттаяр дех гIалгIай халкъо 1957 шера денз Iаьдала централбни органашкара. Бакъда из дехар кхоачашдеш дац хIанзалца, халкъо исторически шийна хиннар хьа мара ца деххаше а.

Городе Назране бIаь эзар саго дакъа а лоацаш, бархI дийнахьа хадданза хиннача митинге гIалгIай халкъо хьаехар шийна автономи яр хьалха шийна хиннача исторически доазонашка а хургйолаш. Цу тIера варгвац цIаккха цхьаккха а гIалгIа.

Вайна ховш махиллара, цул тIехьагIа вIашагIъеллар СССР Лакхехьарча Совета комисси, из вай республикашка ена хилар, цо боагIаш бола болх баьб, бакъда гIулакх чакх-м даьккхадац, хьадда хIама деш яц комисси.

Цу хана чухь Къулбаседа ХIирийчен кулгалхоша чIоагIа аййаь дIайолаьй, гIалгIашта духьалара кампани, гIалгIай халкъа истории цо дIадехари телха а деш.

Къулбаседа ХIирийчен харц историкаша кагирхошта хьалхашка кхухь гIалгIай халкъа истори харцахьа дувца хабараш, статьяш, телерадиопередачаш.

Эггара вокхагIволча кавказоведа К. И. Крупнова «Средневековая Ингушетия» яхача шийна книжка тIа яздаьд, археологически, этнографически, антропологически даннеегIа гIалгIай Кавказе эггара хьалха баха хайшача нахах цаIаш ба аьнна. Царех йола сведенеш кердача кхеран ханарча бIаьшерешка кхоачаш кIоаргта йоллхаш я.

З. А. Борчашвиле «XVIII—XIX бIаьшерашкара Нохч-ГIалгIайчен социально-экономически гIулакхаш» яхача книжка тIа йоах «Нохчийи гIалгIайи баха моттиг эггара хьалха саг ваха хайнарех я. ГIалгIай территори йовзаш яр «Букха гIалгIай» яхаш, цига эггара дукхагIа нах бахаш хиларах тарра. Онгашт белгала яр» (39—49 оагI.). ДIахо цо язду: «XVII бIаьшерен 30—60 шерашка Тийрка аьтта оагIорахьа хьахилар Заура-Юрт. Цу юрта тIехьагIа хьахинна я крепость Владикавказ».

Иштта йоах Къулбаседа ХIирий пачхахьалкхен университета историе кафедра заведующе новкъоста Кокаева КъХIАССР Лакхехьарча Совета чрезвычайни сессе даьча къамаьла тIа а.

Александр Дюма 1857—1858 шерашка вай крае хиннав, тIехьагIа цо яздаьд: «ГIалгIай бекъалу дукхачарнеи кIезигачарнеи, хьалхарбараш шаьрача бах, шоллагIбараш лоам чу бах. Уж исторически факташ я крепосте Владикавказе кулгаш яздаь долча Россех ГIалгIайче шийна лоIаме дIанхетарах долча Договора тIа. Договора пункттех цхьанне тIа аьннад гIалгIай бокъонех: лаьттахи хьухи пайда эца бокъо я массаза а Тийрка аьтта оагIорахьа».

ГIалгIай йолча Тийрка аьтта оагIорахьарча моттигах бакъдар хара доаладе мегаргда кхыча историко — Грузи тохкаш хиннача Вахушти Багратионе «География Грузии» яхача книжка тIа дувцар. Из арадаьккхад 1957 шера городе Тбилисе. Цу тIа аьннад: «XVII бIаьшере йовзаш хиннай Онгишт юрт, цу тIара хьайоагIа гIалгIай халкъах ингуши аьнна эрсаша яьккха цIи».

1919—1920 шерашка гIалгIайчене хиннача профессора историка, этнографа Н. Яковлева бокъонца Iомадаьд гIалгIай истори, оамалаш, быт, традицеш, обычеш, архитектура памятникаш, боахам. Цо язду: «ГIалгIаша Къулбаседа Кавказе административни культурни центр йолча города Владикавказа юхера керттера моттиг лоац. Цунна уллув бода гIалгIай хIирех хьакъоастабеш бола ТIема-Грузински никъ. Гоннахьа ба гIалгIаел дукхагIа нах бола лоалахой. Централбни моттиг йолаш хилар бахьан долаш лоалахошна йолчул дуккха гIойленаш йолаш ба гIалгIай. Уж гIойленаш бахьан долаш Къулбаседа Кавказе хулача деррига доккхийча политическии культурнии боламашка гIалгIай эггара хьалхарча цхьан моттиге боахаргба тIехьа тIадоагIача итташ шерашка (Н. Яковлев. «Ингуши». М.-Л.. 1925 ш., 5 оагI).

Къаьстта из централбни моттиг хилар бахьан да дукхагIа нах болча лоалахоша гIалгIай готбеш хилар. иштта Iаьдало гIелал яхьаш хилар а. Ишттача историческии политическии блокаде дар гIалгIай халкъ Советий Iаьдал доалача хана. Советий Iаьдало Орджоникидзегеи Кировгеи гIолла гIалгIашта кхайкаяьй кортамукъале, лаьтта, нийсхо. ГIалгIай халкъ тийшад шоашка аьначох, практически Советий Iаьдал Къулбаседа Кавказе оттадер а хинна дIаэттад.

Из бахьан долаш Ленина оттаяь лаьттан реформа хиннай, гIалгIашта юхаденнад шоашкара хьалха дIадаьха хинна лаьтташ — Шолхе, Онгаште, Аьхка-Юрт, кхыдараш (Къахьегамхошта идейни политически кхетам балара 1921—1937 шерашка КПСС-о баь болх).

Ховш махиллара, граждански тIом чакхбаьннача тIехьагIа, ГIалгIайче деникински оккупацех мукъаяьккхача гIалгIашна йоккхий халонаш кхьачай. Дукха йола гIалгIай юрташ белогвардейцаша йохаяь, яйха хиннай, эзараш бераш дай байна дисад, нахага моцал енай. Белогвардейцаша йизза йоагайир Экаж - Къонгий-Юрт, СурхотIе, чIоагIа йохайир ТIой-Юрт, Долакха-Юрт, Мочкъий-Юрт. Цу халача шерашка В. И. Ленина дикка новкъостал даьд гIалгIашта.

Сталински тоталитарни режим чIоагI ме лу йохае йолаелар къамий политика ленински принципаш гIалгIай халкъа хьакъехьа меттел, мехка дуккхача кхыча халкъий хьакъехьа а.

ГIалгIашта дуккха халагIа дар Сталинеи Береи хадданза хьаллоацаш болча лоалахарча хIирашца бахаш.

Еррига конституционни нормаш йоха а еш, дIаьккхар Нохч - ГIалгIай АССР. Ялх бIаь эзарнел дукхагIболча мехках баьхача нохчехи гIалгIаехи республика меттаоттаеш цIабаьхкар 400 эзарнел кIезигагIа. КхоалагIча даькъал дукхагIбола нохчийи гIалгIайи байр, тIом беш Советски эскаре хиннача 30 эзарнел дукхагIбараш цIабахканзар шоай дезалашка. ХIаьта цу хана цар дезалаш Iобахьийтабар.

Уж къиза варварски Iазап тIалаттар бахьан долаш дуккхача шерашка дегIа ца доагIаш тIехьадисар. ЗаконагIа йоаца политика тахан а тIехьа гIалгIашта тIалатташ я. ГIалгIашта прописка е, цIенош эца мукъа ца луш хIирий инициативагIа СССР Министрий Совето 1982 шера баь соцам хIанз а тIехьа дIабаккханза ба. Кхы а вогIа да 1990 шера 14 сентябре Къулбаседа Iирий АССР Лакхехьарча Совето прописка е, цIенош дохка — эца гIалгIашта мукъа ца луш мораторий кхайкаяр. Цунца Къулбаседа ХIирий АССР Лакхехьарча Совета цу соцамо теркалъяц, РСФСР граждански кодекса шийна долчо цIенош дохка е эца бокъо луш йола 92 статья.

Къулбаседа-ХIирий АССР Лакхехьарча Совето баь «Къулбаседа ХIирий АССР-е долча общественно - политически хьалах» болча соцама еррига пункташ гIалгIай халкъо конституцена. гуманизмана духьала, эггара чIоагIагIа харцахьа лоархIаш я.

Новкъостий! Практикаси вахарои хьахьокх воай гIалгIай автономи йоацаш вай халкъа цхьаннахьа лостам болаш вахара социально-политически плане, культура, мотт, истори, традицеш тоаяра таро хургьяц.

Вай оппоненташа хаддан за шерра болх бу, вай халкъа историе толхадара, этнос хиларах тарра гIалгIай вIалла ца хилийта лерхIаш болх бу. ГIалгIай шоай йола автономи дIаьлнначул тIехьагIа экономика дегIаухилга практически дIаьдаьннад.

ХIанз алхха Наьсарен районе бах гIалгIайх бола нах 85 эзар сагал совгIа. Царех къахьега могаргдолча 36 эзар сагах бе болх болаш 16 эзар саг мара вац. Цу тайпара, бе болх лехаш 20 эзарнел дукхагIа нах ба.

Советий Iаьдал эттача хана денз районе хьа а яь, болх беш 9 промышленни предприяти мара яц. Царех цхьаькха предприяти йоккхагIъярех а яц, юкъерарех шиъ я — «Электронн-струмент», трикотажни фабрика, вожаш кагий предприятеш я — кирпичкаш ю завод, алкогольни доаца малараш ду завод мелькомбинат, маькх ю завод. укупорочни изделей СурхотIара завод, кхыяраш.

ГIалгIай шоай мехка Казахстанереи Средни Азереи цIабаьхкача хана денз алхха шиъ мара предприяти хьалъяьяц, уж я «Электроинструменти» трикотажни фабрикеи. Уж а хьалъяьй социальни Iалаш ца еш.

Районе баха нах тешар правительствас аргIанара соцам массаза бу, газеташа, радиос, телевидене хоам массаза бу, республика кулгалхоша къамаьл массаза ду Наьсарен районе къахьега йиш хургйолчаш предприятеш хьалъергхиларах. Иштта йола 10-нел совгIа предприяти хьалъяь яьнна хила езаш яр даьча хоамаша аьннар кхоачашхиннадаларе. Укхаза хьалъяь хила езаш яр цу хоамегIа Пхьиле - Къонгий — Юрта чхаькхий-кетарий комбинат, «Нефтегазоприбор» яха заводаш. завод «Литевых источников», кхыйола предприятеш, «Электроинструмент» завода керда 800 сага болх бе моттиг хургйола керда корпус.

Бакъда из деррига дукхагIдар каьхата тIа дIаяздаьча тайпара дисар. ХIанад из иштта? Да вай воай пачхахьалкхале йоацандаь, воай правительство йоацандаь, уж яларе, цар йоакхо ергьяр шоай сограждений, жоп лургдар шоай халкъа хьалхашка шоай балхах. Из деррига а хургдац вай воай автономни республика хьахиллалца. ХIаьта вай дикадар хилар ловш боацараша дувца республика йоахалургьяц яхар кIал кIийле йолаш дац. Вай йолаш я республика социально - экономически культурнии дегIаахара мел эша таронаш.

Новкъостий! Вайна тIехьара трагеди тIаэтта 46 шу даьннад. ХIаьта Нохч-ГIалгIай АССР меттаоттаяь 33 шу да. Бакъда, гIалгIай халкъа сталински режимо тIаоттабаь бала хIанз а тIерабаланза ба. Кхы цIаккха а меттаотталургйоацаш дIаьлннай вай халкъа цхьайола ганзаш. Геттара воча хьал тIа ба вай наьна мотт. ХIаьта шийна мотт ца хилча къам ше а дац, е цун культура а хургьяц.

ГIалгIай кагирхошта кIезига довз шийна халкъа истори. КIезига хIама ду вай края а ГIалгIайчен революционни событей а истори яздара. Къулбаседа Кавказе яц гIалгIай халкъа меттел еррига Къулбаседа Кавказа халкъий а кхел къоастаеш событеш хиннача. Тийркаца Советски Iаьдал оттадеча лоамарча деррига халкъий авангард а хинна дIаэтта хиннача гIалгIай юртий цIераш. Уж меттаоттае еза.

Новкъостий! Вай автономи меттаоттаяра дош РСФСР Лакхехьарча Совета компетенце да, цудухьа вай гIалгIай депутаташ гIалгIай халкъа цIерагIа, шоана ховш мадарра, РСФСР Лакхехьарча Советага кхайкаб ГIалгIай Автономни Республика цун исторически доазонашка меттаоттаяр хьадехаш.

ХIанз вай хьежаш да вайцига РСФСР Лакхехьарча Совета Председатель Борис Николаевич Ельцин варга. Ше воагIарг а ва, укхаза гIалгIай проблемага хьожарг а ва аьнна дош деннад цо вай депутаташ РСФСР Лакхехьарча Совете тIаницача хана.

Вай тешаш да юххера а Нийсхо котъяргхиларах.

Укх деношка чакхъьялар городскойн юртийн Советий сессеш. Депутаташа дорха а болаш дийцар Къулбаседа ХIирийчен кулгалхоша лаьцача нийса боацача наькъах, иштта а кхохнаденна шин республикана юкъе латта хьал кхы тIа а цар телхадеш хиларах. Беррига депутаташа харцахьа яь лаьрхIар 1990 шера 14 сентябре хинна Къулбаседа - ХIирий АССР Лакхехьарча Совета чрезвычайни сесси.

Новкъостий! Гуча мадаллара хIирий националисташта чам болаш хиннадац къамий политике хинна хувцамаш. Сталинеи Береи доал деча, мадарра аьлча цу халкъа моастагIаша доккхий зуламаш деча хана денз шоаех «Кавказа арийцаш» лоархIача цар мамогга йолаялийтар гIалгIашта духьаларча пропаганда машин, оалача деша тIехь а оарцагIйоахача средствашца а вIалла эхь ца хеташ. Культура яц, спекуляци еш, во мел дар хьадеш ба яхаш гIалгIай долача а хIаман тIехь бехке бора къамаьлаш даьча хIирий халкъа «викалаша». Цхьаккха хIамах эхь ца хеташ, эзделах хIама доацаш, кхыметтел адамий хила доагIа гIулакх доацаш лебора шоай мотт. Уж Кавказера нах ца хилара тешал деш дар цар цу сессе леладьраш, сессе шоаш багI-багIачара цIогIарч хьекхаш, бIеха мотт бувцаш, жIалел долаш хилар уж шоай, массе а халкъа санна шоай хила доагIар хьадехаш болча делегаташца гIалгIашца, дIайолайир царна духьалара къамаьлаш дара кампани. ЧIоагIа дорха болабелар шоай даьй лаьтта юхабахка дог дилла ца тугача гIалгIай лоIам бохабе.

Из керда шабаш вIашагIтехараша, хьалхьоаьраша дIахайр кхыметтел ше физически хIаланде гIертача вай хIама ца дехалга, шийна боккха бала токхаш йолча зIамигача даьхенцара безам цо ца боабаьлга, из цунна тешаме долга. Харцлер массаза а хиннад зулам шийца долаш. ХIаьта цу сессе хIирий кулгалхоша, царна тIехьаболча интеллигенташа цIаккха эзделах хIама доацаш хьахьекхар гуччахьа шоаш харцлувш хилар. Цу сессе трибуна тIа къамаьл деш цхьан депутата аьлар ер-м сесси а йоацаш пхьегIа я. Аз могаду цо аьннар.

Цу сессе еррига решенеш лоалахара ши халкъ вIаши дувзаш юхемел дисар дохадеш я. Орджоникидзе яха города цIи Владикавказ аьнна хувцар, Орджоникидзе цIерагIара майда Кортамукъален майда аьнна оттаяр, Орджоникидзе памятник дIадаккха аьнна яь решени шин халкъа юкъе барт хилийта деш дац, уж эгIаде деш дола во гIулакхаш да.

Къамаьл даь чакхвоалаш мел дийцачун итог еш са ала безам бар цхьа гIалгIа дийна волча хана гIалгIай халкъ исторически шийна хиннача доазонашка шийна автономи, шийна пачхахьалкъале меттаоттаялцца юхасоцалургдац е танкашта а, е мелла бIеха шийх дувце а, прописка соцайой а, кхыдараш дой а. Из чIоагIа да, дохаргдоацаш а да.

Новкъостий! Вай дах геттара чоалхане йолча хана, революционни хана. ХIанз болх беш я керда Союзни договор оттадара йола СССР Лакхехьарча Совета сесси. Из вай дукха къамаш дахача пачхахьалкхен деррига дешаш тахка дезаш я. Вай теш цо ювцача проблемаш тIа репрессированни халкъий хьакъехьа исторически бакъдар аргхиларах, уж тIехьдиса хилар дIадаккхара экономически новкъостал дара дош оттадергхиларах.

Вай бокъо я гIалгIай автономи меттаоттаяра дош тIехьа а ца тетташ къоастаделгеи цIий Iодахийта тарлургдолаш шин халкъа юкъе цIур бехка Къулбаседа ХIирийчен кулгалхой цIенхашта бехктокхаме озалгеи союзни а республикански. а правительствашкара хьадеха.

Къамаш вIашка кхохкалуш мехка хьаIайнача къахьача опыто бочъо лац из дош къоаста ца деш тIехьатетта.

Со а шо а теш вай нийсхо котъяргхиларах.

Сессе даь къамаьлаш

Шийна политически бокъонаш, автономи, эза-лайна хало, хIаьта хIанз а цхьан наькъ тIа ца даьнна шийна гIулакх дагадоаллаш лазача къаман дег чура уха оазаш яр сессе къамаьл даьрашкара хьахозаш хиннараш.

ТIойюртарча халкъа депутатий Совета председатела, тIема хана летчик хиннача **Арчаков Хасолта** аьлар:

— Хьамсара депутаташ, новкъостий, — тахан вай укх сессе дувца оттадаь дош укх массехк шерашка гIалгIай къамо шийна бокъо ехаш, из юхаметта оттаяр дехаш хьадоагIача историена юкъе гIоргда. Из исторически декхар кхоачашдеш вай сатувс Къулбаседа Кавказе мел дахача къамий новкъосталга, эггара хьалха вай вежарашка - нохчашка а тувсаш. Вай бокъо къамаша хьаллоац. Историкашта юкъе а дукха ба бакъдар дувца болабенна нах. Царех эггара хьалха цIи яккха лов сона цIаккха кIаьд ца луш, вай къамах а хIаьта вайдар мо сталински репрессеш Iаьткъа кIалдахача кхыча къамех а бакъдар дувцаш хьавоагIача историках Ибрагим-Бейле. Баркал цунна. Цхьа моттиг мара яц вай дахача регионе гIалгIай къаман законни бокъо хьалтIаялар ца деза моастагIий дукха болаш. Из я КъХIАССР. Деррига шоаш хIанзалца дийшача, Iомадьча Iилмай низ, сталинско - бериевски ханашка денз шоаш бIехдеш хьадоагIа вай истори вайна духьалдаккха гIерташ шоай хур ду хIирашкахьарча хьакимаша а идеологаша а. Царна кертте латтарех ба КПСС Къулбаседа ХIирий обкома хьалхара секретарь, республика Лакхехьарча Совета председатель А. Х. Галазов хьалха а волаш: Тотров, Коннев, Коняхин кхыбараш.

Цу тайпарча цхьаболча наха кIезига къахьийгадац вай къам мехках даккха гIерташ. Тахан а лаьгIлуш яц цар оазаш. Лакхехьа бувцараш бар гIалгIашта духьалара (кхыча тайпара оалалац пох) чрезвычайни сесси вIашIехьаьккхараш а. Ка яргьяц цар!

— Вай Iодахийтачул тIехьагIа лоалаха дахача къамашта дIа-хьа бийкъа хиннаб вай мохк. — аьлар района имама **Пошов Ахьмад-Хьажас**. — Вай цIадийрзачул тIехьагIа, шоана ховчча тайпара, вай къаман хьалхашка бехказа а баьнна, эзза бала; цига вай байнарех кодам а беш, юха хьаялар цар воай моттигаш ХIираш мара (нийсагIа аьлча, цар дей ба яхача наха мара) букъбербазинзар селла Iазап эза цIаккхьчача вай къамангахьа. Шоаш чульца ах мохк хьа а ца хецаш чIоагIа къизал оттайир цар вайна духьал. ХIаьта цхьа грамм хувца ца луш, хIанз а из къизал, харцо лелаеш а ба, тахан мара бола ца белла санна.

ИйслагIча сентябре бергача вай мехка бIаргадейра вайца гIелал лелаяь суреташ, дIахазар гIалгIай мискала оаз, хейра наха вайца тахан а мел харцо лелаю. ХIирий цхьаболча гIозаро вайца лелаю харцо-м ах мара гуча ца йоалаш а йнса мегар, нагахьа санна шоай чрезвычайни сессе ше йолча тайпара цар из шоаш хьагучахьаккхаьаре. ЧIоагIа кийчо яь, шоай ала дезар хьалхxe а ховш гулбеннабар цига депутаташ. Цец ца ваьлча Iевалазар со: доккхий хьаькъалаш да тха яхача цига къамаьл даьча дукхача наха юкъе цхьаь цаI саг нийсаланзар бакъдар оалаш а шийна ца оалалой, хIана оалалац аьнна хьаакхайкадеш а.

Цу сессес хьахьенхар: вай шин къама юкъе эттача цабезама, харцон бехке еррига а хIирашкахьара правительство йолга а хIаьта нагахьа санна цу юкъе хатар хуле — из бехктокхам царна тIабужилга.

ХIаьта а оаха Даьлагара дех: машарца из гIулакх дIадерза а даь къамашта юкъе нийсо а барт а оттабар. Оаха, бусулба дин хьалха латтача наха, тхоашта могар, тхоай низ дIакхоачар дергда къовсам тIа из гIулакх ца далийта а лоалохошта юкъе къовсам баьннаб, аьнна дуненна дIа ца хазийта а.

— Вай мехка мел дахача къамашка вай бала дIакодабьча журналиста, къонахчул долча журналиста Петрова Адайна а цун новкъостал даьраша а сей округе бахача харжархой цIерагIа доккха дег тIара баркал оал аз, аьнна дIадоладир шийна къамаьл Наьсар-Керте вахача райсовета депутата **Берсанов Назира**. Харцо эша а еш, вай къам бехк боацаш кхестадеш хьадоагIача укх 50—60 шера. Советски нахах хIанзалца лечкъадаь бакъдар дIахьокха-м дукха ха а къахьегам а эшар. ХIаьта а цу передачас бакъха гIа а тоъам болаш ба къаманга яхьа гIелал дIайовзийта.

ХIирашкахьа хинна сесси вай къаман духьала хинна а ца Iеш, Iаьдала духьала яь сесси я, аьлча харц хургдац. ХIана аьлча, 1989 шера 14 ноябре СССР-а халкъа депутатий хьалхарча съездо репрессированни къамий бокъонаш юхаметтаоттайойла аьнна яьча Декларацена духьала яь сесси яр из. ХIанзалца бургаца чу доалла фо мо къайла яьлла сталинско - бериевски ханашкара Iи аралькхар цу сессе. Дика болх ба из гучаяьнна а хIирий экстремисташта, цхьаболча кулгалхошта дагардар наха дIахайна а.

ГIалгIай къаман духьал шоашта моггача тайпара тийшача белхашца а гучахьа а репрессивни акташ еш хьабоагIа хIирий мехка цхьаболча дей гIоз. Тахана а соцаш бац уж. ХIанз а теша магац царпа сталинско-бериевско - кабуловски ханаш дIаялларах. Кхета ха-м яр цар, нагахьа санна вIалла кхета уж дагабале. Лоалахочо ах мохк чу а лаьца, хьо бехке ва яхаш, бий эгабеш дейнадий шоапа?

Аз дехар дергдар сессега укх тайпара предложенеш шийна соцама юкъеяхийта. Хьалхараяр: РСФСР-а Лакхехьарча Совета а хIаьта Б. Н. Ельцинга шийга а дехар ду оаха, гIалгIай къаман ах мохк юкъе а боагIаш СОАССР-а правительствас яь суверенитет гIалгIай къаман бакъон дош къоастадалцца законагIа ма лоархIийла. ШоллагIа, 14 сентябре СОАССР-а чрезвычайни сессе даь соцамаш (республика территоре тIа прописка ма йойла, цIенош дохкар-эцар соцадолда, яхар мо йола акташ) законагIа йоацаш лоархIийла.

ХIана аьлча, гуш ма дий уж ерига «баргалаш» гIалгIай къамах болча наха тоха цар кийчъяьлга. ХIана баьннаб хIирий экстремисташ селла чура? ХIана ехк цар къамашта юкъе юкъ?

— Районе мел бахача эрсий цIерагIа дош ала лов сона укх сессе дувца оттадьча деша юкъе айса дакъа лоацаш, — аьлар тIема а къахьегама а ветерана, педагога **Л. Т. Коломнеца**. 30 шу да со укх районе яха. Тхона, эрсий къамагIа болча наха бе-башха хетац, аьнна ма хеталаш шун дег чура бала шуца лелаю харцо. Сессе дувца оттадаь дош шийн ханнахьа оттадаь а хIаьта бакъдолча хIаманца дувзаденна а да. халкъа моастагIин — Сталин, Берия, цар гIоз бахьан долаш саго ла йиш йоаца хало лейнний шун къамо, гIалгIай къамо. Сей къам, се шун когаметта оттаю аз, шуга гIелал ена, шуца харцо лелаю уж къиза шераш дагадехача. Из тIакхьчадаларе фу дергдар са къамо? Оаш хьадехар нийса а да, тIехьашка доале — тIехьенаш къинтIера а яргьяц шоана. ХIана аьлча, тахан из харцо юсс, кхоана шун тIехьенашка кхоачаргья из.

ХIирашкахьа хинна чрезвычайни сесси иштта а лазача шун къаман дег тIа гIолла тIехьяьнна еза чарх мо лархIа мегаргйолаш я. ЦаI из да. ШоллагIдале, лотаела гIертача цIерах фатаген чудоттар мо хIама а дар депутаташа мел дийцар. ХIана хьоайинзар Коняхина граждански тIом болча хана гIалгIай къамо Советий Iаьдал бахьан долаш яь духьале, хIана хьоабинзар цар Долакха-Юрта лаьтта тIом, белоказакаша летаяь гIалгIай юрташ. ХIана яьккханзар цар Брестски крепость лораеш бейнача итташ, бIаьш хулача гIалгIаех массехк цIи?

ЧIоагIа новкъа хилар сона нов. Галазова аьнна дешаш: гIалгIай къам къедоал. хIирий мехка чотагIа шийн моттиг тоае гIерт из.

Б. Н. Ельцина дукха ха йоацаш аьннача дешашца чакхдаккха лов сона сай къамаьл: «Къаман реабилитаци яь. Бакъдар котдаргдола хIама хьаде деза хIанз».

Иштта, хIирашкахьарча экстремистий гIозаро лелаеш йола харцо, къамашта юкъе цар бсаха цабезам, из царна мониттаргдоацалга дIакхайкадеш къамаьлаш дир кхыча дукхача депутаташа СурхотIарча юрта Совета председатела М. Аушева районни газета редактора Б. Дидигова, СОАССР-о Пригородни районни Совета халкъа депутата нов. Арапханова, НГIАССР-н халкъа депутата Н. Кодзоева кхычар.

Сессе къамаьлаш мел даьраша эзделах, сабарах доха мегарг ца хилар кхайкадора, нийсхон наькъ хила тIахьехар массавар а.

Дувца оттадаьча дешах соцам а хIаьта РСФСР-а Лакхехьарча Советага даь кхайкарал а тIаийцар сессе.

Массавар цхьан дагара волаш чакхъьялар сесси.

Газета тIехьа тIайоагIача номер тIа непатохаргда оаха кхайкарал.

Т. ХАШАГУЛЬГОВА,
Ю. ЧАХКИЕВ,
М. МУТАЛИЕВ,
тха спецкорраш.

Бе мабоаггIара болх беш я укх тIеххьарча хана А. Шерипова цIерагIча Грозненски межхадытта чанхдоахача завода № 32-2 йолча установка коллектив. Цунна керте латт опыт йола говза специалист Соболев Алексей Федорович. Толаме кхоачашъю плановн заданеш, арахецаш йола продукци стандартагIа майоаггIара я.

Коллективо яшта ка йоалаш болх беш хилара болх бахьан да из установка болх бе йолаенача хана денз цига болх беш хьаоагIача къаьстта дика болхло хилара Собалева белгаваькхача Собалева нъахьегам, къахьегамен производственни дисциплина чIоагIа лоаттае хар.

Коллективо толамаш доахача юкъе динка доккха дакъа лоац воккхагIволча оператора Николай Андреевич Шагиева. Шовзткъа шерал дукхагIа ха я из цига болх беш вола, из КПСС член ва. Паччахьалкхен совгIатах денна ва. ДикагIчарех цаI хилара тарра йоакха цун ця.

Иштта дакъалоац коллектива толама юкъе Лидия Николаевна Малеевас а. Итт шера установке болх беш шийх бехк бакхийолчаб по. Иштта дикаг болхлой ба установке болх бераш.

СУРТА ТIА: аьрдехьара аьттехьа А. Соболев, Н. Шагров, А. Малеева.

Г. КУРИЛЕНКО сурт.

Динза дита йиш йоацар

— Лазарех, зене йолча садоахача хIамаех, оасарах дIайийна хIамаш лораяра агроном йолаш аз болх бу дукха ха я, — дувц Сунженски района юртбоахама культураш лораяра йолча станце пункта начальника Рустамова Еленас. — Со яшаш професси я са яр, хIаьта юртбоахама культурай хьувкъам алсам а боаккхаш кхачан программа кхоачашъеча лоархIаме дакъа юкъедахьа йищ йолаш служба а я. Цхьабакъда, бехк тхоай бооацаш, из лерттIа де карагIдалац дукхагIдолча даькъе.

Бакълув из. Хьаэцаргьа вай, масала, лазарашта, зене йолча садоахача хIамашта, оасара духьал молхаш тохара вай промышленносто арахецаш йола агрегаташ. Богацхьидарч ма йий уж-м! Болх кIезига бу, тешаме а яц. ХIаьта къаьстта а штангови опрыскивателаш.

ГIулакх миштад аьлча, лаьгIо хьекхаш мух хилча а самолета тIара молхаш тохача хана, кхай тIа гIолла массанахьа цхьатарра кхачац уж. Цудухьа из болх барах башха пайда а хилац. Из бахьан долаш дукхагIдолча боахамашка, къаьстта ши бIаь гектарал доккхагIа доацача кхашка, штангови опрыскивателашца молхаш тоха гIерташ хул гIулакхах дог лазаш бола агрономаш. ХIаьта вайцига хьаеш йолча цар молхаш тохара даь ткъамаш. ворхI метргара пхийтта метрга мара кхоачаш дац. БIаь гектар хуллача кхай тIа иштта йолча царех цхьаннеца молхаш тохара цаI-ах — ши ди эш. Из йоккха юкъ я.

— Цунца цхьана, — дувц дIахо Е. Рустамовас.—Краснодарски края боахмашка опыт Iомаяра яхача хана, цига говзанчашта шоашта дагадохарах хьаяь 50 метр ткъамаш дола штангови опрыскивателаш бIаргаяйра сона. Хьадер а сиха, тешаме дора цар. Йиш еций ужжамо опрыскивателаш вай промышленносте арахецалга вIаштIехьдаккха? Доазол дехьа кхыча мехка дагадеха, уж хьаяра цигара бокъо (патент) яккха езаш даларе-м ше ма дарий, хIаьта, из де дезаш мичад. Тамаш йолаш да-кх дика гIулакх юкъедоаладе эттача вай Iилманхой а производственникаш а цкъаза сел кхераш, мекъа хилар.

Хьаэцаргья вай лазарашца, зене йолча садоахача хIамашца, оасарца къовсам лоаттабара эшача хIамай ассортимент. Кукли ханара хIама ма дий из-м! Ткъоткъаь пхиъ шу да 2,4-Д яхача е цунах хьаяьча гербицидашца вай агрономаша болх бу. Цунца дIаIемача осот, гумай, подмаренник яхача оасара баьцашта удобрени санна мара яц из хIанз. Мел дукха тохарах оасара цхьаккха зе дац. Хьалха цIи яьккха ши тайпа оасара-м хьажкIай, генарий кхашка (дукхагIча даьккъе цига хул из) механически дохаде йиш йолаш а да. ХIаьта ка болча ялатий кхашка хуллача подмаринника духьала фу дергда, 2,4-Д гербицидо, хлорофосо кхыметтел из хIалакъеш ца хилча?

— Цхьабакъда, тIеххьарча хана араьннача «Диален» «Микопроб» яхача гербицидаша цу оасараех IоцIенду ихаш. Боккха пайда бу садоахача зене йолча хIамашта духьала техача а, — йоах Е. Рустамовас. — Бакъда, тхона геттара кIезига лу уж. Масала, эшар 29 тонн йолаш 4 тонн мара елансар, хIаьта вIалла эшаш йоаца 2,4-Д — 20 тонн. Цул совгIа, де хIама доацаш дикка мах телаш паччахьалкхенгара уж хьанийеча колхозашкареи совхозашкареи, цар пайда ца белга ховш дIанийяц арендагIа болх беча коллективаша. Из бахьан долаш дукха ха йоаккхаш складашка ийхие тIеххьара йохка а яле дIайоал, боахамашта водж ихет. Цунах денна ахча йоаккхача продукцена дIадодачоа IотIакхет. Уйла йича футтарайна, лаьрххIа зе дара деш санна хIама да из. Кхыча тайпара мишта кхетаде йиш я ла йиш йоаца из гIулакх?

«Микопроб» яха гербицид доазол дехьа, кхыча мехкашка хьаеш я, хIаьта цул дикагIа еце вогIа йоаца «Диален» — вай мехка. Йиш еции, аьнна юха а хаттар отт, 2,4-Д яха гербицид арахецилга юха а соцадаь, «Диален» дукхагIа елга вIаштIехьдаккха?

Болх бара эшачунца: спецбарзкъашца, транспортаца, кхычунца а геттара во Iалашъю тха служба, — йоах Е. Рустамовас. Яц, аьнна ала йиш йолаш да районе дохьажахимикаташ лоаттаяра пайдана складаш, болхлошта быта хьалаш кхоачашдара бытовкаш. ХIаьта тхо хадданза дохьажа химикаташца гIулакх долаш ма дий! УнахцIено царех лораяра эшар доацаш болх беш сиха хьаIов уж сага организме. Иштта из бахьан долаш чIоагIа цамогаш хул нах.

Юьртбоахама культураш лораяра служберा бараш бIаьсти, аьхки дийнахьеи буси хIана бац, аьнна болх беш хул. Кхашка тайп - тайпара культураш я. Лазар, зене йола садоаха хIама сиха хьагучаяккхара, тIаккха хIалакъяра хадданза тIахьожам эш царна. Цхьабакъда, массаза а ший ханнахьа де йиш хилац из, транспорт йоацандаь. Из бахьан долаш, дукхагIдолча даькъе, дIа тIехьагIа мара гучадалац лазар, белгалъялац зене йола садоаха хIамаш. ТIаккха, цкъа-дале, царца къовсам лоаттабе хала а хул. шозлагIа-дале, цу ханна цар дIайийнача хIамашта гIаьххьа зе даь а хул. Цул совгIа. тIеххьара бехке юха а цу служба болхлой хул.

— Со духьала яц, — йоах Е. Рустамовас. — ДIайийна хIамаш лораерашкара дукхагIа дIадеха деза, лакхбе беза цар бехктокхам а. Цхьабакъда, балха быте эшачунна уж Iалаш а беш царех гIенхаштта йоакхо е а еза. ХIаьта хIана лакхе дийшар да. Цул совгIа, унахцIенона кхераме йолча дохьажахимикаташца болх берашта, СССР Министрий Совета Госкомтруда 1976 шера тIайийцача сопамга хьежа, алапех кхы тIа а 10 процент ахча тела дезаш да. Из луш дац. Иштта уж бахьанаш долаш каст-каста хувцалу района боахамашка юртбоахама культураш лораяра бола агрономаш. «Победа», XIX партсъезда цIерагIча колхозашка. «Ассинский» совхозе хIара шера хувцалу. Лоамашка ухкача колхозашка вIалла а бац.

Шовзткъа иттнел дукхагIа гербицидаш, дохьажа химикаташ я. Уж ерригаш йовзаш, царца мишта болх бе беза ховш хила веза юртбоахама культураш лораяра вола агроном. Из дерригахьийха Iомаваьчул тIехьагIа, шу а даьккха цу балхара тIара саг дIавахача юха а кердавар Iомаве везаш хул. ХIаьта дукха рузкъа дIадахийта дезаш. атта гIулакх а дац из. Иштта нах дIаахийта колхозаш, совхозаш сел йIаьхий а яц. Цудухьа цу наьха экономически хьал таро тоаяра дукхагIа йоакхо е еза боахамий, района кулгалхоша.

Наьха истола тIа унахцIенона кхераме дола дохьаж доаллаш бола сом, баьцадараш кхоачаргйоацаш гIулакх вIаштIехьдаккха а декхарийла я Е. Рустамовас кулгалду служба. Сом, баьцадараш леладеча хIара бригаде оасарах IопIенъяра цу культурашта пестицидаш (дохьаж доалла гербицидаш) массаза тоха, из болх бара ха дIаяхъеш журнал хила деза леладеш. Цу тIа деча йоазонга хьежжа сом, баьцадараш бахача нахага дохка бокъув лу цу служба болхлоша. Мишта?

Масала, наха унахцIенона геттара кхераме пастицидаш я «ценеб», «редомил» «бензофосфат», «фозалон» яхараш. Хьалхара шиъ техачул тIехьагIа, ткъо ди даьлча, хIаьта тIеххьара шиъ — ткъаь итт ди даьлча мара баьцадараш а сом а бахача нахага бохка йиш яц. Журнала тIа хьежача иштта из юкъ яьшна хилча бокъо лу, сертификат язду. Цу тIа кулгаш язду колхоза е совхоза кулгалхочо, юртбоахама культураш лораяра йолча станце баь соцам а болаш. цун кулгалхочо. Цхьабакъда, из де йиш хилац цу тайпара журналаш сомин баьцадарашн леладеча дукхагIйолча бригадашка леладеш доацандаь. хIаьта къаьстта а «Ассинский» совхозага доагIаш да уж дешаш. Цу боахаме укх шера чуэца йолаяь хинна нарсащ лабораторе тахкача гучадаьлар, консерви заводе чакхъяхара мара, бахача нахага йохка йиш йоацаш; царех дукха дохьаж доаллилга. Цхьабакъда, тохкам беча наха гучадаьлар, цул хьалха итташ тоннаш уж совхоза наха ехкалга. Цул совгIа, наьха унахцIенона кхераме долаш дукха дохьаж доаллаш ехка хиннаяо кхы тIа а баьца комараш, хох, кабуц, саьмарсаькх, кабачкеш.

— Уж баьцадараш тахка тхо тIехьадисадар. цига дIадаха транспорт йоацаш. — йоах Рустамовас.

Кхы а цхьа хIама да. Наха унахцIенона чIоагIа новкъа йоландаь, хIаьта консервировать йича а бIаьцадаарашца дукха юсандаь, лазарашца, зене йолча садоахача хIамашца къовсам лоаттабеш «метафос», «воратокс» яхача пестицидех пайда эца мегадеш дац 1986 шера денз. Ца ховш санна баьцадараашта уж тохаш я «Ассинский» совхозе хIанз а. Баьцадарааш, сом дукхагIа баккхара а бохкара а духьа наха унахцIенона иштта зе дар эхь деций?!

— Мегаргдац, аьнна тха служба болхлоша мога ца даьр, — дувц Е. Рустамовас. — тхо нъайладаллалца мара низ болаш хилац. ТIаккха юха а шоай дар де болалу боахамий кулгалхой. Акташ увттаярах а гIулакх хилац. Иштта из деррига Нохч - ГIалгIай Госагропроме а районерча агропроме а ховш дац аьлча харц а да.

Аммиачни тух баьцадаарашта, сома зене йолча хIамашца, оасарца къовсам лоаттабеча дика новкъостал деш гербицид я. Из агрохимобъединене базашкара хьанхухь боахамашка. Цхьабакъда. цигара хьаенача цунца зене йолча садоахача хIамашта а оасара а духьалъоттара мел пайдане хIама я (килограммаца дукхагIа е кIезигагIа хулаш дукха нийслу). цунга хьежжа из юртбоахама культураашта мел тоха еза хьахьокхам дола цхьаккха документ а доацаш хул, къаьстта а Сумгаитера енар. Цудухьа кхай тIа цкъа боарамагIа теха гIулакх ца хилча, боарам лакх а бай тох агрономаша. ХIаьта из тIеххьаьнкхача. юртбоахама культураш йоагIаеш. уж хIалакъеш а нийслу. Цул совгIа, зенейола садоаха хIамашн оасарн доадара цу гербицида низ мелаб белгалдаккха могаш республика Гикаловске йола лаборатори мара а яц. Аммиачин туха низ тахкара цига хIара боахамера дIаккхухьаш хилча, из мара кхы болх бе низ хургбац цу лабораторе коллектива. Из цаI да. ШоллагIдар. Вай дийццача тайпара, цхьайола гербицид техача цунах пайда ийцачул тIехьагIа лаьрххIа йола ха чакхъяьлча мара наха дохкара а чакхдахара консервни заводашка дIададара а чуаца бокъо яц баьцадаараш. Цхьабакъда, из деш дац. Гербицидаш техачул тIехьагIа оттаьлча ханал дукха хьалха чу а ийдеш уж нахага дохкаш, консервни заводашка дIакхухьаш дукха моттигаш нийсйолийт цу района боахамашка, шеко яц республике кхычахьа а из иштта деш хиларах. ХIаьта чуийцана баьцадаарашца мел гербицидаш йисай, наьха унахцIенона уж мел новкъа хургьа белгалдаккха могаш республике юха а Гикаловске йола лаборатори мара яц. Района боахамашка чуэцаш дола баьцадараш, сом гербициди хьакъехьа тахкара юха а цига дIабахьа безаш хул. цу района юртбоахама культураш лораяре йолча служба болхлой. ХIаьта уж цIаккхачалехьа наха унахцIенона ихераме доллаше а, план кхоачашъяр духьа боахамашка чуийна а дехка а дукха баьцадараш хул. Из бахьан долаш баьцадараш, сом бначул тIехьагIа нах цамогаш хулаш, кхыметтел леш нийслу каст-каста. Уж кхоачамбоацараш дIадахара де дезаш а доккха хIама дац. Эшар фуд? Масала, аммиачни туха, кхыча гербициди зене йолча садоахача хIамаштеи оасараи духьалоттара низ белгалбаккхара. чуэцача баьцадаарашцеи сомацеи гербицидех мел дохьаж дисар тахкара Гикаловски яр санна йола лабораторш баьцадараш, сом дукхагIа кхебеча районашка мукъагIа хьаяр.

— Цу тайпара да тха хIанзара хьал. Да велаволийтаргволаш а цхьаккха хьогаргволаш а дац. Перестройка а еш ерригача ведомствашца тха служба цара дола гIулакхаш хувца деза ха хьатIанхаьчай. Кхоачашданза дита йиш йоацар а да из, — аьлар тIеххьара тха къамьл чакхдоалаш Е. Рустамовас.

А. ЛОРСАНОВ.

ХЬАЛ НИЗТКЪАЛА ДА

РЕЙД

Агропромышленни комплекса болхлой профсоюза обкома балха планага хьежжа укх шера сентябре обкома заседане дувцаргда НГIАССР колхозашкен совхозашкен лазар долча доаханга хьежача болхлошта бруцеллези туберкулези яха профессиональни лазар кхийттача дездачох «АПК болхлой профсоюза Нохч-ГIалгIай обкома соцам» кхоачашбарах дола дош. Къаьстта аьлча, Сунженски района хьайбаш леладеча фермашка гIулакх миштад а хьожаргба. Цунца дувзаденна района боахамий цхьайолча фермашка яха хилар рейдови бригада, санитарно-эпидемиологически станце лор-эпидемиолог, района керттера ветеринарни лор, «Сунжа» яхача АПО зоотехник, АПО болхлой профсоюза райкома секретарь, «Знамя труда» яхача районни газета юрта боахама отдела заведующе а волаш.

Цу деша хьакъехьара рейдаш хьалха а хьа. Къаьстта из болх дика баьб лор-эпидемиолога Л. С. Балабанова. Дукха акташ увтаьй.

ХIанз яь рейд яр акташ тIа дувца гучадаьна кхоачамбоацараш дIадахара фу даьд хьожаш. Хьайбаш бруцеллезахи туберкулезахи цамогаш да хилийтара, царга хьожаш бола нах цу лазаре цамогаш да хилийтара даьр кхоачамбоацараш. Цул совгIа, кхоачамбоашдац лазар хинна хьайбаш дерзадеш дукхагIдолча боахамашка даьр а. Цига гIожа телкаю санитарно - гигиенически ветеринарни - санитарни правилаш, эпидемичунь духьала режим. Дукхача фермашка дезинфекцин ю, урс хьохха, кхе денна хьайбаш дIадоххха, кхе... Иштта яц хIама йотта а де- эпидемически ю а средстваш, спецбарзкъаш дуттилга вIаштIехьдаькхадац, я барзкъаш шоаш а дац кхоачамхилла, во я бытовой помещенеш, душевойш яц, бруцеллез дола доахан кхоачамбоацараш...

...гаш хилар, хIаьта укх шера бархI бетта кхы кхоъ тIакхийттар.

ХIанз хьежача гучадаьлар цхьайолча воча хьал тIарча фермашкара болхлой берашца цхьана хулаш хилар. Иштта да из, масала, Троецкерча XIX партсъезда цIерагIча колхоза цхьаолгIчера кхоадагIчен фермашка.

ЦхьоалагIча ферме тхо хинна дийн малх хьежаш дар. Бруцеллез хьайбаш доахаш юкъех... даьр бер, хIама уж эшаш... Хьаьта доахан детташ яр йийг. КхоалагIча фермера школе аха ха йола беш дешача хана интернатин бераш...

Бакъда, кхоалагIча ферма заведующи Цокиев Руслан цу болха тIа вена беррига а бутт мара бац. Цудухьа цун кхийнадац дукха хIама де.

Из дика хьожаш из хьайбашна. Эггара хьелха хьайбаш унахцIенона хилийтара йоакхо из. Фермана гонахь йоакхахара цIеношта ха а хургдолаш. Урс хьакха мегаргйола моттиг хьоастеш яр. Дукха гаьна боацаш болх беш мехкдаьттахошца бартбаь цар шоай техникаца дукххача шерашка Iайна кхо дIахьоргдолаш. Лардаш ехкай котельни, бани, прачечни хьалъяра.

Коллективо арендагIа дIаийцай ферма. Заведующе лерхI деша даха ха кхачанза долча берашка хьожача воспитатела алапи дала средстваш кораергйолаш.

Ферма территоре тIа артезиански гIув яьккхай, хIаьнна аьлча, лоалахарча Iам тIарча хий массаза а хьайбашта тIехьдалал хьахкаьш.

Шийо фермашкара хьал тоадара дикка боккха бу Карабулакерча Кирова цIерагIча колхозо а. Цига хIанз тоальйи бытовкаш, хьалъяьй кхоалленаш, тоаьяь туалеташ, ... корпусашкара хьайбаш лелача ... хой а специалисташ а. Цар уж ланхехьа хьоадаь лазараш гучадаьнна моттигаш дIайоахаш мадоаггIара гIулакхаш дац.

Туберкулези бруцеллези хинна доахан цIенхаштта ихераме да района колхозаши совхозаши социально-экономически дегIаахара а. Цар юхаувз хьайбай продуктивность лакхлулга. Цу дерригане а новкъарло е бIарча хьайбийна питилетка задани кхоачашъяра.

Доахана фермаш тIара санитарни хьал во да, нагахьа мара дац санитарни ди. Фермашкара кхо ханнахьа дIадаьккхаш. БIехьенача территоре тIа аттагIа дарж дIадувла йоацаш.

Рейдови бригада: Л. БАЛАБАНОВА — лор-эпидемиолог, А. ДОЛОЕВ — района керттера ветеринарни лор, М. ХАМХОЕВ — «Сунжа» АПО болхлой профсоюза председатель, Л. УЛИСКОВА — агропрома болхлой профсоюза райкома секретарь.

Материал кийчъяьй Э. Толмачева, «Знамя труда» газета редакце отдела заведующе.

1941—1945 ШЕРАШКА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР РАЙГОРВОЕНКОМАТАШКА ТIАХЬИЙХА ДАЙМЕХКА СИЙЛАХЬ-БОККХАЧА ТIЕМА ШЕРАШКА ТIОМ БЕШ А ГОСПИТАЛАШКА ЧОВНЕХ А БАЙНА, ДЕДОАЦАШ БАЙНА БIУХОЙ

(22-ча сентябре арадаьннача «Сердало» тIарчух дIахододар).

Олите Владимир Александрович ваьв 1923 шера, тIахьийхав Октябрьски райвоенкомато гIулакх даьд 249 СН. салте, дIавеллав 1943 шера 9 марта Орловски районе Кубань яхача юрта Да: Вах г. Грозне ул. Рабочи 13.

Садулаев Джемхажи тIахьийхав Ножай-Юртарча райвоенкомато гIулакх даьд в/ч п/п 74, салте, дIавеллав 1943 шера 6 феврале Орловски областа Покровски районе Кубань яхача юрта. Да: вах г. Грозне ул. Рабочи 13.

Садулаев Джемхажи тIахьийхав Ножай-Юртарча райв/ч п/п 74, салте, дIавеллав 1943 шера 6 феврале Орловски областа, Покровски районе Танки яхача юрта.

Петров Василий Марниянович, ваьв 1909 шера тIахьийхав Шелковской РВК, салте, дIавеллав 1944 шера 30 июле Литовски ССР Кайшядорски районе. Нана: Петрова Степанида Ивановна ях Шелковской районе Старогладковски яхача станице.

Ретсов Афанасий Никифорович тIахьийхав Шелковской райвоенкомато гIулакх даьд 604 СП, салте, дIавеллав 1944 шера 25 августа Молдавски ССР Котовски районе Минжир яхача юрта. Нана: Ретсова Евдокия Николаевна ях Шелковской районе Каргалински яхача станице.

Штапов Сергей Петрович ваьв 1921 шера, тIахьийхав Шелковской РВК, гв. салте, дIавеллав 1942 шера 7 августа. Смоленски областа Гагарински районе Карманово яхача юрта. Да: Штапов Петр Иванович вах Шелковской станице.

Якубов Георгий Давидович тIахьийхав Шелковской райвоенкомато, зIамагIвола сержант, дIавеллав 1943 шера 24 июле Белгородски областа Яковлевски районе Дмитриевка яхача юрта.

Камышин Павел Ефимович тIахьийхав Шелковской райвоенкомато, гIулакх даьд 8 гв. танк. полк, салте, дIавеллав 1942 шера 5 декабре Волгоградски областа Суровикински районе.

Авхалов Лечи Авхалович тIахьийхав Урус-Мартановски РВК, гв. салте, дIавеллав 1943 шера 23 феврале Смоленски областа городе Гагарине.

Быковский Дмитрий Иванович тIахьийхав Урус-Мартановски РВК, сержант, дIавеллав 1944 шера 13 марта Николаевски областа Снигаревски районе Лилоанцы яхача юрта. Сесаг: Быковская Р. С.

Глущенко Иван Прокофьевич тIахьийхав Урус-Мартановски РВК, салте, дIавеллав 1942 шера феврале Новгородски областа Старорусски районе Черепчицы яхача юрта.

Дьяконов Петр Рилиппович тIахьийхав Урус-Мартановски РВК, гIулакх даьд Очемчирски РВК, зIамагIвола сержант, дIавеллав 1943 шера 17 июле Краснодарски крае Абински яхача юрта.

Казимиров Михаил Матвеевич тIахьийхав Урус-Мартановски РВК, гIулакх даьд п/п 23707, воккхагIвола сержант, дIавеллав 1943 шера 17 январе Краснодарски крае Абински районе Эриванский яхача юрта. Сесаг: Казимирова Мария Харитоновна.

Лацильников Кирилл Ефимович тIахьийхав Урус-Мартановски РВК, салте, дIавеллав 1944 шера 19 августа Тернопольски областа козовски районе Козова яхача юрта.

Мадельский Александр Ильич тIахьийхав Урус-Мартановски РВК, салте, дIавеллав 1944 шера 23 августа Молдавски ССР Ралештски районе Тохтобени яхача юрта.

Останов Григорий Илларионович ваьв 1914 шера, тIахьийхав Урус-Мартановски РВК, салте, дIавеллав 1943 шера 18 августа Смоленски областа Ярцевски районе Петрово яхача юрта.

Палашкин Владимир Викторович ваьв 1906 шера тIахьийхав Урус-Мартановски РВК, сержант, дIавеллав 1944 шера 16 августа Львовски областа Нестеровски районе Рава-Русски яхача городе.

Северинов Федор Мартынович тIахьийхав Урус-Мартановски РВК, гв. салте, дIавеллав 1944 шера 10 феврале Днепропетровски областа Никопольски районе Чкалово яхача юрта.

Улаев Манса тIахьийхав Урус-Мартановски РВК гIулакх даьд п/п 49994, салте, дIавеллав 1943 шера 16 августа Смоленски областа Ярцевски районе Петрово яхача юрта.

Ярцев Андрей Алексеевич ваьв 1926 шера, тIахьийхав Урус - Мартановски РВК, салте, дIавеллав 1943 шера 5 июле г. Новороссийске. Нана: Ярцева Анна Ивановна.

Тарапутин Николай ваьв 1925 шера, тIахьийхав Ачхой - Мартановски РВК, гIулакх даьд Москве 160 2 дом НКО, салте, дIавеллав 1944 шера 26 июле Ивано-Франковски областа е Коломыйский районе Печенеженски районе Вербит яхача юрта. Нана: Тарапутина О. С. ях Закан-Юрта.

Чуркин Матвей Андреевич ваьв 1905 шера, тIахьийхав Ножай - Юртовски РВК, гIулакх даьд 948 СП 257 СД, дIавеллав 1944 шера 30 январе Великие Луки яхача городе Булынко юрта. НоI: Чуркина Зоя Матвеевна ях Ножай-Юртовски районе Энгеной яхача юрта.

Белоконь Николай Васильевич тIахьийхав Урус-Мартановски РВК, зIамагIвола сержант, вайнув 1942 шера Крымски областа Белогорски районе.

Березин Яков Прокофьевич тIахьийхав Урус-Мартановски РВК, сержант дIавеллав 22.07. 44 ш. Львовски областа городе Золочеве.

Шуршилин Кузьма Васильевич тIахьийхав Урус-Мартановски РВК, салте, дIавеллав 23.02. 44 шера, Хмельницки областа Шепетовски районе.

Ногин Петр Рилатович е Платонович тIахьийхав Сунженски РВК, салте, дIавеллав 28.08. 43 ш. Харьковски областа Краснодутски районе Пархомовка яхача юрта.

Смородин Потап Андреевич тIахьийхав Сунженски РВК, зIамагIвола сержант, вайнув 43 ш. марте.

Ахмадов Нурды ваьв 1910 ш. тIахьийхав Шелковской РВК, гIулакх даьд 2406 ХАПГ вайнув 29.11. 43 ш. Черниговски областа Черниговски районе Ковпыта яхача юрта.

Вальков Александр Иванович ваьв 1916 ш. тIахьийхав Шелковской РВК, салте, вайнув 16.09. 43 ш. Калмыцки ССР г. Каспийске. Сесаг: Валькова Ольга Петровна ях Мангут яхача юрта.

Дектярев Ефим Иванович ваьв 1912 шера, тIахьийхав Шелковской РВК, салте, вайнув 15.10. 43 шера, Липецки областа Воловски районе Ломигоры яхача юрта.

Курбанов Абу Манофович, тIахьийхав Шелковской РВК, ефрейтор, вайнув 23.09. 44 ш. Латвийски ССР г. Риге Балдона яхача юрта. Сесаг: Курбанова I. ях Шелковской районе.

Ковтышный Андрей Тимофеевич тIахьийхав Ковмышный Шелковской РВК, гIулакх даьд. п/п 28318, воккхагIвола сержант, вайнув 10.10. 44 ш. Запорожски областа Мелитопольски районе Терпенье яхача юрта.

Мануйлов Георгий Петрович ваьв 1904 шера, тIахьийхав Шелковской РВК, салте, вайнув 7.03. 42 ш. Новгородски областа Новоселицы яхача РВК, салте, вайнув 7.03. 42 ш. Новогородски областа Новоселицы яхача юрта. Сесаг: Мануклова Евдокия Ивановна ях Шелковской районе Хамутово яхача юрта.

Мальцев Петр Михайлович тIахьийхав Шелковской РВК, воккхагIвола сержант, дIавеллав Харьковски областа Краснокутски районе Пархомовка яхача юрта.

(ДIахододар хургда).

КАРТОЧКА-ПАМЯТЬ

военнослужащего, погибшего в Великой Отечественной войне 1941—1945 гг.

Фамилия .... Имя .... Отчество ....

Дата, год и место рождения «.........» .... 19 г.

Национальность

Место работы, кем работал

Время призыва в армию, каким военкоматом «.........» .... 19 г.

Наименование воинской части, в которой служил

Воинское звание

Партийность

Правительственные награды

Время и причина выбытия «.........» .... 19 г.

Место захоронения

Сведения о родственниках, адреса местожительства

Основания для заполнения карточки

Грозный, объединение «Книга», 1990 2234—10 000

Спискаш тIа ца тоъаш дола, шоашта хов даннеш анкета тIа IотIа а яздий, республикански военкомате дIадахьийта.

ЛОРАДУ КЪАМАН СИЙ

Эздел. Дукха маIан долаш да из дош. ГIалгIай къаман, вайнаьха къаман цIийца ийнад из къизача 19-ча шерашка исторе чухь ца дайна Iазап Сталина бIехача жIалеша тIоаттадаьча 44-ча шера нийса ах къам Казахстана аренашка дисача. Вайнаьха къаман белгало я Эздел! Цу дешай автор — тха батальона командир ва... Кхел хинна цхьана ниисвеннав тхо бархI гIалгIаи ши нохчой. Хала дар эскарера хьалхарара кIираш Шозза хала дар хьалха къаман викал хила: хиннабацар укхаза вайнах. Атта дацар ЦIечойнаькъан Ахьмадхана а ший эскарера никъ дIаболабе, Iаткъар Даьхенах, безачарех валар. ХIаьта а дIаболабелар из... «Учебка» йисте а ялалехьа бехктокхамеча моттиге радиомеханикала хьожаву Ахьмадхан. Цхьа моллагIчунна карабирзалургболаш бацар болх. Цхьабакъда, иштта бенна тешам боабинзар Ахьмадхана. Сийленца декхараш кхоачашдарах баркал оал Ахьмадхана командоване. Чоалхане йола тIема техника дика караерзаю цо. Ах шу а далалехьа классни специалист хул. Хьинаре къахьегаш дIахо хьу Ахьмадхана ший никъ. ХIанз кхыча бехктокхамеча гIулакхе хьожаву из: столове начальника заместителалла Сийлахьдола Эхь, сица ийна Эздел, дегах лета Даьхенцара безам — из я Ахьмадхана хьакъоастаю белгало. ЦIаккха а дицдац цо ше кура дог долча, Сийлахь гIалгIай Къаман викал хилар. Кердача моттиге кхы а хьинарегIа къахьег Амас. (иштта йоакх цох цIи). Даьхено ше мел хьожаваьча, шийна тIадилла моллагIдола декхар тIехдика кхоачашдар, массанахьа тешаме хилар я цун керттера принцип.

Эскар — къонахчала школа. Хов эскаре хинначоа (ца хинначоа а)атта доацилга: «сбораш» тревогаш кхыдараш, кIезигагIа хилац эшамаш а. Бакъда, цкъа каьхат даханзар транIайиничохь ший дакъа кодадеш. Кхыча бесса хила йиш а яцар из-м. «Са гIулакх, дала мукъ лехьа, дика да», — язду Ахьмадхана хIара каьхата тIа. Боккха ба цун ЦIенача Бакъдолчох, Лакхача Иманах, Сийлахьча Кхетамах бола тешам.

Юха а халагIча моттиге кхоачову Ама эскара наькъо: хIанз отделене командир ва зIамагIвола сержант Цечоев. Ше кулгалдеча отделене вахарца вах Ахьмадхан Ди а бийса а ца къовсаш къахьег цо тIехьаюссаш хинна отделени хьалхайоаккхаш. Из цун карагI а доал. ТIехьара хинна отделени — хьалхара хул итог йича!!! ХIара салтечунна фу эш хьожаш, дага фуд хьежаш безаме ва командир. Цо дIалу тешам бналха юха лу отделенес: оттадаь, тIанийца декхараш сийленца кхоачашдеш хьайоагIа. Дукха ба Ахьмадхана новкъостий, эрсе Шевелев Б., селе Османов Абдул, азербайджанец Керимов, таджик Рауфов С.-А., эрмало Толстян А., бурят Иванов кхы дукха а.

Малхо тIаувзаду, Iалам мо, берригаш тIаувз цун дега цIенало. Син цIенало. Эхьаца юкъ йоллалга Ахьмадханаца дувзалуш дац. Сага керттера декхар Бакъдар дувцар, лерхI цо.

Эггара даккхагIдола ираз ший къаман пайдан хилар, ший халкъа гIулакх дар да. Ше вахача метте тешаме хилар а да Халкъ лерхIар. Ахьмадхана из дика кхета а ду, цу уйла. Ца хотташ дIа а хьо ший эскарера а ду. ХIанз рота старшинай заместитель волаш. Дукха халагIа, лакхагIа бехктокхам. Бакъда, Амайна из новкъарле яц.

Боккха низ лу цун Даймехкацарча безамо. ХIара «Сердало» номерах боккха кхаъ кул тхона массанена. Къаьстта тоалуш доагIа из укх тIеххьарча хона. (Мухьмад) Шун газето чIоагIа гIо ду тхона Даьхено тхоашта тIадила декхар кхоачашде. Укхаза мара дикка кхетадаьдац оаха, мел лоархIам болаш да гIалгIай кепа дош.

У. АРАПХАНОВ.

Халкъий доттагIал — вайнаьха фольклоре

Халкъа багагIбувцам хьалкъа хьаькъал да. Цо ший турпалерча гIулакхех долча иллеш тIа, сказанеш тIа, дувцараш тIа фаьлгаш тIа дувц эрсий, гуржий, черсий, дагестанций, негIий, хIирий, кхыча халкъашца вайнаьха (нохчийн гIалгIайн) долча цIенча доттагIалах. Иштта да «Аькхий Жанхотах дола илли». Цу тIа дувц эрсашцеи дагестанцашцеи нохчий а гIалгIай а долча доттагIалах, царна юкъерча дикача дагарча гIулакхех. Цу тайпара маIан долаш даькха да «Аькхий Iума-Iаьлех дола илли».

«Черсий Солса» яхача илле тIа дувц вайнаьхеи черсийи гаьнна хьалха денз хьадоагIача вежарашка долча доттагIалах. Докха а деза а да нохчийи гIалгIайи гуржашцара доттагIал. Цу доттагIалах лаьца дукха я вайнаьха фольклора тIа произведенеш. Царех да «Жернаьна воIахи гуржий кIантахи дола илли», «Анзора Зазух дола илли», Денале пхи гIулакх даь турпал» яха дувцар, «Товсолтана Ганехи гуржий Назехи дола илли», «Мескете тIара Мохьмад» яха дувцар.

Вайнаьха эрсашца долча доттагIалах дааьнха да «Зайта воIах Шихмирзехи Жуми Актулехи дола илли». Нохчийн негIий дола доттагIал хоастадеш да «Хозача Мусехи негIий Гарахи дола илли». Вайнаьха, эрсий, тоаркхой доттагIал дувц «Жер-наьна воIах, тоаркхой, кIантах, майрача казаках, Жуми Актулех дола илле». тIа», нохч-гIалгIай фольклора кхыча произведенеш тIа.

Хьалкъа хьаькъала жовхьар долча фольклоро вайга кхоачийт вайнаха вай Даьхен кхыча халкъашца доттагIал леладе ховш хиларах дола бакъдар. Вайнаьха фольклора тIарча халкъа хьаькъалах лаьца аьннад. «Дунен тIа эггара тIехйола хозал — из сага син хозал, сага цIена хозал я. Ховш хила деза цIена дог, тешам, ши дага доаца цIена доттагIал, нахаца йола безама уйла — из йилла ха йоацаш, оттадаь доазув доацаш массаза а дахаргдолга. ХIаьта иштта йола уйлаш хIаране ше кхетаеча тайпара, ший хьаькъалга а оамалга а хьежжа тIаэц».

Вайнаьха халкъа багагIбувцама башха дикача произведенеша вайна довзийт нохчийн гIалгIайн кхыча къамех болча нахаца цIена интернациональни доттагIал лоаттаде ховш хинналга массаза а. Иштта доттагIала керттера моттигаш массаза гучайийннай наьха вахаре низкъала кхел эттача. Иштта хиннад вай мехка хьалха туркашца, японцашца тIемаш хиннача хана, дунен хьалхарча тIем тIа, Даймехка Сийлахь - боккхача тIем тIа. Вай Даьхен дерригача халкъай бIухошца цхьана нохч-гIалгIай халкъа кIонгаша дакъа лаьцад вай мохк моастагIех лорабеча.

Цу тайпара, вайнаьха фольклора тIа дувц гаьнара хьадаогIа халкъашта юкъера доттагIал.

Сийлахь - воккхача В. И. Ленина боккха мах беш хиннаб халкъа фольклора, «Мел уйла тIаозаш материал я. Цу материала тIа язбе йиш майий халкъа дагадоахкарехи сатувсарехи бола башха дика тохкам. Цун теркам бе безар литература вай историкаша. Из бакъонца йола халкъа творчество я. Иштта яр эшаш а лоархIаме а я вай хана халкъа психологи йовзара». Вай мехка халкъаш нийсхон наькъаца вIаши интернациональни доттагIал леладе ховргдолаш а хилар ловш а долга дика гойт вайнаьха халкъа творчество.

Сийлахь - воккхача эрсий писателан Лев Николаевич Толстойс чIоаггIа дика лаьрхIай вайнаьха халкъа творчество, дукха езаш хиннав. Цунна из езаргьяцар ше воккха гуманист хиларах тарра халкъашта юкъе барт хилар ловш из хиннавецаре. Шийн «Хьажа-Мурд» яха повесть язъеш Хьамзатахи цун валарахи долча нохчийн халкъа иллех пайда ийцаб цо. Толстойс геттара дика хеташ дийшад лоамароех даь йоазош, цар иллеш, дувцараш. Цун боккхий хьаьший хиннаб хIанз йолча Толстой-Юртара Мисербиев Садо, вежарий ИсаевгIар Дурдеи Балтеи. Иштта доттагIий болча нохчаша новкъостал а деш цо дIаяздаьд нохчийн халкъа иллеш.

Вайнаьха кхыча халкъашцара доттагIалах дувцаш дукха я нохчийн гIалгIай халкъа багагIбувцама произведенеш.

Халкъа багагIбувцама «Денале пхи гIулакх даь турпал» яхача нохчийн дувцар тIа бувц вIаши хьоашал тесса нохчеи гуржеи. Цар соцадаьд гаргалахила: гуржечо аьннад нохчочунга сайн йоI хьа воIага яйта дагадехад сона. Аз цIагIа дезале дувцаргда из, дезал раьза а болаш из гаргало ергья вай. Из зоахалол хиннад, царех гаргара нах хиннаб. Из дувц «Денал дола пхи гIулакх даь» турпал яхача илле тIа. Цу тIа бувца нохчийн зIамига саг ги гуржийн йоIи хьаькъал, денал долаш, маькара нах ба. ЗIамига саг ди хахка, топ нийса кхосса, кадай, моллагIа а саго денал долаш де деза гIулакх дулуш ва. Иштта маькара, денал долаш а я цун сесаг гуржий йоI а, цо цкъа аьллашеи вIаьхийча нахеи вувчара воаккх ший мар, маIача наьха барзкъаш дийхе йода из ший мар кIалхарваккха, шийх маIа саг хетийташ. Уж вIаши дезаш, тешаме мари сесаги да.

«Цхьанне воIи Солсеи» яхача илле тIа — сказане тIа дувц цIаккха ца дохаш чакхдаьнна черсий Солсанеи нохчий зIамига саган доттагIал. «Автурера Ахьмад» яхача сказане тIа иштта да цIаккха ца дохаш чакхдаьнна нохчий къонахчоаи Кизлярерча казакаи юкъера доттагIал.

Нохч - гIалгIай доккха доацача къамо массаза а лоархIаш хиннад кхыча халкъий дола адамий эздий гIулакх, нийсхо, къонахчал, майрал, беркат. Вайнаьха фольклора тIа цхьаннахьа а кхыча халкъашта еш Iоттар яц.

Вайнаьха фольклора произведенеш эрсий а кхыча а меттала йоахача хана талмачо гIалат даь нийсденна деце, кхыча къамах водар аьнна моттигаш яц. Бакъда иштта йола моттигаш нийсъелар 1940 шера Москве эрсий меттала арадаьккхача «Нохч - ГIалгIай фольклора тIа».

Халкъа багагIбувцам — фольклор къахьегача халкъа ший тайпара дола башха хоза художественни истори да. Из художественни литература нана я. халкъа хьаькъала а искусства а жовхьар да из. Цу тIа халкъо дувц цIена шийна дагардар, вахаре зийна а хайча пайдане а дола хIамаш.

Ховш мадарра, наьна мотт адамий вахаре карагIдаьнна, мах баь варгвоаца хIама да, общества, сакхетама, хьаькъала, Iилма, культура, искусства жовхьар да. Фольклора тIа санна хоза бац мотт цхьаннахьа а.

Вайнаьха фольклора тIа хестаду интернациональни доттагIал, патриотизм, боккхагIбарий сий делга, дай нанеи лоархIилга.

Мехка цIи хезача Iилмахоша боккха мах беш хиннаб вайнаьха фольклора. СССР Iилмай Академерча СССР халкъий меттайн йоазони Центральни институтa профессора, филологически Iилмай доктора Николай Федорович Яковлева яздаьд: «Нохч-ГIалгIай багагIбувцама творчество чIоагIа низ болаш а дош дика оалаш а я, хIаьта цхьадола иллеш, сказанеш, легендаш дунен фольклора дикагIйолча образецешца нийсъе мегаргйолаш я», 1927 шера цо арадаьккхар «Изучение чеченцев и ингушей» яха книжка.

Н. Ф. Яковлева дувцар бакъдир профессора Леонид Петрович Семенова «К вопросу и мировых мотивах в фольклоре ингушей и чеченцев» яхача ший книжка тIа.

Вайнаьха художественни литература дIадоладеннад вай халкъа багахбувцам тIара. Вай берригача писателашеи поэташеи, къаьстта эггара хьалха хинначар, масала, Беков Тембота, Нажаев Ахьмада, кхычар шоай поэтически творчество дIайолайир фольклора произведенешта тара яздеш.

Фольклоро вайна уйла чуйоссаю халкъашта юкъе барт, машар хила безаш хилара.

З. ДЖАМАЛХАНОВ.
Нохч - ГIалгIай АССР заслуженни хьехархо.

ХАЛКЪА КХОЛЛАМ

НАЬРТ-ОРСТХООИ ФУ ХАДАР

Воча хIамах къахкаш хиннабац наьрт-орстхой. Де мел ца дезар де эхь хийттадац царна. ГIаьр ше, нахах леташ, низбеш, есараш кхухьаш лийннаб уж. Цудухьа хIалак баьб уж далеи селеи. ГIаьр яь, наха зуламанна бахача, кIалхьара лаьтта хаьда, чубаха, хьалбала йиш йоацаш бисаб уж.

ДаДар — малар кхоачаделча, шоай говраш йиаьй пар. ТIаккха аьннад йоах Сеска Солса:

— Наьрт-орстхой моцалла когаш - кортош дийста байнаб оалийтачул, лоаладаь цIаста менна далар тол вайна, — аьнна. Цу деша раьза хиннача орстхоша лоаладаьча цIаста цхьацца кад меннаб. Сеска Солса кхо кад меннаб. ЦIаста менна орстхой цу сахьате байнаб. Кхо кад менна Солса кер боагаш, чIоагIача Iазапе волаш вагIаш хиннав. ТIехъяьнна йода борз бIаргаяйча аьннад, йоах, цо цунга:

— Айса яьккхача фесах дакъа дора аз хьона, хIанз Iа де сона. гIо — хи къург ба сона, лотабенна кер боагаш вагIа со, — аьнна.

— Аз мишта бахьаргба хьона хикъург. Хьо велча, хьа дог — пехк даа, хьо валарга хьежаш ма лелий со.

ТIехъяьнна йодача хьаргIага кхайкав Солса:

— Аз яьккхача фесах дакъа кхоачар хьога. Хи къург ба сона.

— Хьо велча, хьа бIаргаш дуаргдар со ма йий. Мишта дахьаргда аз хьона хий, — аьннад хьаргIа.

ТIаккха байнаб Солсана сигала гIолла бода хьуна кхокха.

— Аз даь дика дацар хьона, хьуна кхокха! Са боагача кера салоIам бе хи къург ба сона, — кхайкав Сеска Солса. Солсах къахийтта, чехка баха, хи къург бенаб кхокхо. Хи къург мелча салоIам хиннаб леш воаллача турпала. Хьуна кхокха хьоаса а хьоарчабаь аьннад цо:

— ХIанз денз наха Солса кхокха яхалда хьох, ер хьоаса хьерчача дошо бедаргаш хийла хьа, — аьнна, венна дIаваьннав Сеска Солса. Цу хана денз наха Соса кхокх оал хьуна кхокхах. Цун фоарта гонахь дошо бедаргаш йоахк.

Шийх цIи тилла турпал дага воаллаш, цунах къахетача кхокхо цу хана денз, ше бекаш, оал:

Iел кхо Сеска Солса,
Iел кхо Сеска Солса.

ШИ ЙОI НАНЕИ СЕСКА СОЛСЕИ

ЧIоагIа кура хиннав цIийдаь чаIа миннача наьрт-орстхошха хинна Сеска Солса. Шотой лоам тIа йоажаьй цо ший говр. Яхаш да Солса говра ког мел кхетача хьаст бийннаб. Цудухьа я Шотой лоам тIа ушалаш. Шота бахаш ши йоIи нанеи хиннаб: йоах. Уж буташ хиннабац Сеска Солса, царна тIахьувзаш. Мехкарашка дог доахаш, говр хьувзаьй цо. Оарганах тIехтувсаш. Кхы цо ца бита ши йоIи нанеи Докой керте а баха, цу лоам тIа баха хайшаб. Цу хана денз хьа лай тIа ялат а тувсаш. оакхарий кхоаб. йоах цар. Чарахьочо лозадаь мехка мел дола аькха дала дода, йоах цу лоам тIа. Докой керта тIа хьалтIавала венна саг шин йоIои нанаси зIар тIа а хоавий ахка вахийте вув. Уж мехкарийн нанеи баьхкача хана денз цу лоама йисте боргIала гIар хаза кхера бац яхаш, цига бахача тIугахоша котамаш кхабацар.

Редактор
Х. Э. АУШЕВА.

Хьамсара новкъостий!

Диц ма ле 1991 шера шоашта

«СЕРДАЛО»

газет ханнахьа яздайта

Газет язду «Союзпечата» ерригача отделенешкеи агентствашкеи, предприятешкарча, учрежденешкарча, организацешкарча общественни уполномоченнеша.

Шера газет яздайтара мах 7 соми 8 кепиги ба. Кхоанента дехкаш тIехьа ца а доахаш «Сердало» газет яздайта шоашта!

ТЕЛЕВИДЕНИ

ЕРА

27 сентябрь,

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.

8.35 — «Самый, самый, самый» берашта дола фильм.

8.55 — «Поцелуй феи» яха фильм-балет.

9.40 — «Человек и закон».

10.35 — «Байкал» яхача Бурятски АССР-а государственни ансамбла концерт.

11.20 — Берий сахьат (английски мотт а хьехаш).

12.20 — Коллаж.

12.30 — Ха. ТСН.

15.30 — ТСН.

15.45 — Грузински ССР-а государственни камерни оркестра концерт.

16.20 — Берашта — фильм. «Шок и Шер».

17.25 — «Волшебные колокольчики» яха мультфильм.

17.35 — «Приз зрительских симпатий» яха кинофестиваль. Поющие в хоре яха документальни фильм.

18.30 — Ха. ТСН.

19.00 — «...16 шу даланзеи боккхагIеи».

19.45 — Поэзе миноташ.

19.50 — «Рабыня Изаура» яха художественни фильм. 14-гIа сери.

21.00 — Ха. ТСН.

21.40 — МВД сводкашка.

21.50 — «Браво, Шаваротти».

22.50 — Кинопанорама.

00.20 — ТСН.

II ПРОГРАММА

7.00 — Документальни фильм.

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.

8.15, 9.25 — Iилма-популярни фильм. «Стихотворени в прозе» И. С. Тургенев.

8.35, 9.45 — Природоведение. 5-гIа класс.

8.55 — Испански мотт Дешара хьалхара шу.

10.05 — Испански мотт. Дешара шоллагIа шу.

10.35, 11.35 — Физика. 8-гIа класс.

11.05 — Библиотека. 2-гIа передача.

12.05 — «Профессия — следователь» яха художественни фильм 3-гIа сери.

13.15 — «Весы Фемиды» яха документальни фильма премьера.

13.40 — Ритмически гимнастика.

14.10 — Телефильма сеанс (юхагойтар). «Линия жизни». 3гIа сери.

17.05 — Передачай программа.

17.10 — «Судьба солдатская» телефильм. (нохчий меттала).

17.30 — Хьора кехатан — терко (каждому письму — внимание) (чеч. яз.).

17.55 — Берашта дола фильм.

18.05 — Информационно-публицистически программа.

18.35 — «Расскажем Ирану» яха документальни фильм 3-гIа сери.

19.10 — «Назма» (Юхагойтар) (нохч. меттала).

20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш! «А у нас...»

20.15 — Хоккей. Чемпионат. СССР. ЦСКА — Динамо (Москва).

21.40 — СССР-а Лакхехьарча Совета сесси.

22.10 — РСФСР-а Лакхехьарча Совета сесси, дневник.

23.10 — «Профессия — следователь» яха художественни фильм 3-гIа сери.

ПIАЬРАСКА

28 сентябрь

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.

8.30 — «Заколдованное слово» яха мультфильм.

8.40 — ДунентIара наьха кхоллам.

9.10 — «...16 шу даланзеи боккхагIеи».

9.55 — Кинопанорама.

11.25 — «Браво, Паваротти».

12.30 — Ха. ТСН.

15.30 — ТСН.

15.45 — «Если вам за..»

16.30 — Берашта — телевидени.

17.30 — «Манчжурия» яха телеочерк.

18.25 — «Земля — наш общий дом» яха фотоконкурс.

18.30 — «Кто есть кто».

19.45 — «Рабыня Изаура» яха художественни фильм 15-гIа сери.

21.00 — Ха. ТСН.

21.40 — Коллаж.

21.45 — СССР-а правительстве.

21.55 — Из хиннад... хиннад...

22.20 — Из золотого фонда ЦТ.

23.50 — Программа «Взгляд». «Да здравствуют люди!» яха приложени.

00.05 — ТСН.

1.05 — «Вдвое» яха зарубежни эстрадни программа.

II ПРОГРАММА

7.00 — Документальни фильм.

8.00 — Iуйрийнара гимнастика

8.15 — «Моя жизнь — Россия» яха Iилма-популярни фильм.

8.35, 9.35 — Истори 5-гIа класс.

9.05 — Английски мотт. Дешара хьалхара шу.

10.05 — Английски мотт. Дешара шоллагIа шу.

10.35, 11.45 — Литература. 6-гIа класс.

11.00 — Эрудитий разминка.

12.10 — «Профессия — следователь» яха художественни фильм. 4-гIа сери.

14.00 — «Мы говорим по-русски» яха документальни фильм.

14.20 — «Вылет задерживается» яха телефильм.

17.15 — Передачай программа.

17.20 — Дарашна — духхьало (потерям — заслон) (нохч. меттала).

17.50 — На душу населения яха телефильм.

18.30 — Расскажем правду яха документальни фильм. 4-гIа сери.

19.00 — Футбол. СССР-а чемпионат. «Спартак» — «Арарат». СалоIача хана (19.45) — Бийса даькъала хийла шун, бераш! «Мы в гостях» яха мультфильм.

20.50 — Объявленеи, передачай программа.

20.55 — «Пять плюс десять» яха факташеи комментарешеи.

21.10 — «Наьна мотт: Iомабар халонаш» (гIалгIай меттала).

21.40 — СССР-а Лакхехьарча Совета сессе.

22.10 — РСФСР-а Лакхехьарча Совета сессе дневник.

23.10 — Массанена спорт.

23.25 — «Професси — следователь» яха художественни фильм.

ШОАТТА

29 сентябрь

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.

8.30 — Мамаи, папаи, сон. Бери 2-гIа шу.

9.00 — «Лесные сказки» яха мультфильмаш.

9.30 — «Партнер» яха коммерчески вестник.

10.00 — «БIаргагушдар — теша халадар».

11.00 — Iилма-популярни фильм.

11.40 — «Бурда моден предлагает..»

12.10 — Останкино яхача концертни студи вIашагIкхетар философски Iилмай доктораца Д. А. Волкогоновца.

13.50 — «Свадьба» яха телефильм «Брак по расчету» яха мультфильм.

15.00 — Iан ханага довлар.

15.10 — Политически диалогаш.

15.40 — Илли-90.

17.00 — Великобритани телевидени сайре (дIахододар).

18.00 — Дунен халкъашта юкъера панорама.

18.45 — Великобритани телевидени сайре (дIахододар).

21.00 — Ха. ТСН.

21.40 — Великобритани телевидени сайре.

22.40 — В. А. Моцарта № 2 концерт.

23.05 — ТСН.

23.20 — Ах бийс яллалехьа, цул тIехьагIа.

II ПРОГРАММА

7.00 — Документальни фильм.

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.

8.20 — «Капризная принцесса» яха мультфильм.

8.40 — Союзни республики кинопублицистика. «Бабий яр» яха документальни фильма премьера.

9.05 — Объявленеи, передачай программа.

9.15 — Маькх таханеи кхоанеи.

9.35 — «Сам илли — Элитанжа» (песнь моя — Элистанжи) (нохчий меттала).

10.15 — «Яздархо а, дахар а». М. Сулаев вина 70 шу дузарна (Писатель и жизнь. К 70-летию со дня рождения М. Сулаева (нохчий меттала).

11.00 — «Содружество» яха видеоканал.

19.00 — Под знаком «Пи». 1-ра дакъа.

20.00 — «И боль, и гнев, и правды свет» яха прямой эфир.

21.00 — Ха.

21.40 — РСФСР-а Лакхехьарча Совета сессе дневник.

22.40 — Коллаж.

22.45 — Под знаком «Пи». 2-реи 3-реи дакъа.

1.00 — Бийсанара сеанс. «Карусель» яха художественни фильм (ГДР, 1979 ш.)

РАДИО

27 СЕНТЯБРЬ,

ЕРА,

7.30 — Позывнеш. Хоаттам бола къамаьл.

7.40 — 8.00 — Объявленеш. Хаоттам.

8.15 — Передачай программа.

8.20 — Республикански газетий обзор.

8.30 — 9.00 — Литератураи искусствои (нохчий меттала).

11.15 — «С любовью к Земле». Очерк (нохчий меттала).

11.30 — Боахама доал ца дераш.

11.45 — 12.00 — ХIара дезала фусам (гIалгIай меттала).

15.15 — 15.30 — Свекловодаш болчара репортаж (гIалгIай меттала).

17.15 — Передачай программа. Хаоттам.

17.00 — Юрта боахама къахьегамхошта лаьрхIа концерт.

18.00 — ТIеххьара хоамаш.

18.10 — ТIеххьара хоамаш (нохчий меттала).

18.20 — ТIеххьара хоамаш (гIалгIай меттала).

18.30 — 19.00 — Халкъа музыка.

28 СЕНТЯБРЬ,

ПIАЬРАСКА,

7.30 — Позывнеш. «Юртара цIаьскараш». (Сельские зори).

7.45 — 8.00 — Объявленеш. Хаоттам.

8.15 — Передачай программа.

8.20 — Республикански газета обзор.

8.30 — М. Сулаев. Поэма «Слезы Прометея» (нохчий меттала).

8.50 — 9.00 — «ДоттагIал» (кумыки меттала).

11.15 — 12.00 — Хьалхалаттача коллектива портрет.

17.15 — Передачай программа. Хаоттам.

17.00 — Перестройкеи гIулакхашеи проблемаши. Назрановски районера передача (гIалгIай меттала).

17.31 — «ЦIе сийгаш» (гIалгIай меттала).

17.46 — ДIалокх халкъа иллеш.

18.00 — ТIеххьара хоамаш.

18.10 — ТIеххьара хоамаш (нохчий меттала).

18.20 — ТIеххьара хоамаш (гIалгIай меттала).

18.30 — 19.00 — «Илли» яха фольклорни ансамблан концерт.

29 СЕНТЯБРЬ,

ШОАТТА

7.30 — Позывнеш: «Юртара боахам» (нохчий меттала).

7.45 — 8.00 — Объявленеш. Хаоттам.

8.15 — Передачай программа.

8.20 — Республикански газетий обзор.

8.30 — 8.45 — «Самоуправление населения». (Советти болхагIа лаьпа).

10.15 — Къона барий оазаш (гIалгIай меттала).

10.35 — Реклама.

10.40 — Поэзе миноташ (нохчий меттала).

11.00 — «Къонал».

11.30 — 12.00 — Социальни сфера ритмаш.

15.15 — 16.00 — Классически музыка концерт.

18.00 — 19.00 — «Музыкальни почта».

Хоттанал

Синоптикаша беча хоамаца хувцалуш морхаш а йолаш ха отта мег. 27 сентябре юкъ-юкъе догIа делха мег. Лостаме хувцалуш секунда 3—7 метр сиха мух хьекха тарлургда.

Цу деношка бийсана 8—13-и дийнахьа 20—25-и градус йIовхал отта мег.

ТХА АДРЕС: 364907. г. Грозный. Маяковске ул. 92 Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместитела — 22-85-07; бехктокхама секретара — 22-84-68; отделий: идеологически — 22-53-12. промышленностеи транспортеи — 22-75-81. 22-65-01; агропромышленни — 22-47-84. 22-90-66; культура — 22-64-75. 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро — 22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907 г. Грозный. ул. Маяковского. 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12. 22-54-04; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковска, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92.

Заказ № 2761.